

**ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО - НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ, УПРАВЛІННЯ,
ПРАВА ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
КАФЕДРА ПІДПРИЄМНИЦТВА І ПРАВА**

Освітньо-професійна програма Підприємництво
Ступінь вищої освіти Магістр
Спеціальність 076 Підприємництво, торгівля та біржова діяльність

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач кафедри _____
д.е.н., професор Ханлар МАХМУДОВ
14 грудня 2023 року

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: «Екологічна відповідальність бізнесу в умовах сучасності»

виконав здобувач вищої освіти денної форми навчання

Присяжнюк Артем Сергійович

Керівник кваліфікаційної роботи,
д.е.н., професор

Олена ТАРАН-ЛАЛА

Полтава – 2023 року

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЕКОЛОГІЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ БІЗНЕСУ В УМОВАХ СУЧАСНОСТІ	8
1.1. Основні поняття та принципи екологічної відповідальності	8
1.2. Нормативно-правове регулювання екологічних аспектів для бізнесу в Україні	16
Висновки до розділу 1	28
РОЗДІЛ 2 ОСОБЛИВОСТІ ЕКОЛОГІЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	30
2.1. Організаційно-економічна характеристика підприємства	30
2.2. Оцінка екологічної відповідальності підприємства	40
Висновки до розділу 2	46
РОЗДІЛ 3 НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	46
3.1. Підвищення ефективності екологічної відповідальності підприємства	46
3.2. Посилення екологічної відповідальності підприємства в аспекті створення та реалізації нової продукції	52
Висновки до розділу 3	58
ВИСНОВКИ	60
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	62
ДОДАТКИ	68

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Перехід до сталого розвитку передбачає значні зміни у впливі суб'єктів ринку на екологічну ситуацію та навколишнє середовище. У зв'язку з цим виникло питання про екологічну відповідальність бізнесу, що стала необхідною складовою корпоративної відповідальності підприємств. Екологічна відповідальність підприємств включає зусилля з зменшення негативного впливу на навколишнє середовище та охоплює як законодавчі вимоги, так і вільні ініціативи, спрямовані на поліпшення репутації та конкурентоспроможності підприємств в очах соціальних і економічних гравців.

У сучасних умовах питання екологічної відповідальності бізнесу набувають особливої важливості через загрози техногенних та екологічних катастроф. Це включає в себе розробку та впровадження підприємствами добровільних програм природоохоронного спрямування. Багато вчених вивчають питання екологічної відповідальності бізнесу, серед яких є науковці з України та інших країн, такі як Віннікова Т.О., Гаєвська М.В., Грішнова О.А., Пахомова Н.В., Потравна І.М., Таран-Лала О.М., Янковська А.А., а також зарубіжні дослідники, наприклад, Schaefer A., Harvey B., Porter M., Scheltegger S., Figger F. Незважаючи на великий обсяг наукових робіт у цьому напрямку, вважаємо, що питання екологічної відповідальності бізнесу потребує подальшого аналізу. Тому вибір теми, мети і завдань дослідження обумовлено актуальністю вирішення зазначених питань.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Кваліфікаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт Полтавського державного аграрного університету за темою «Розвиток підприємництва: управлінські, економічні, інноваційні та інвестиційні аспекти» (номер державної реєстрації 0121U114522, 2022-2027 рр.).

Метою даної роботи є наукове обґрунтування теоретичних аспектів та розроблення практичних рекомендацій стосовно екологічної відповідальності

бізнесу в умовах сучасності, а також визначення напрямів для її подальшого вдосконалення.

Для досягнення поставленої мети в рамках кваліфікаційної роботи передбачено ряд конкретних **завдань**:

- визначити основні поняття та принципи екологічної відповідальності;
- дослідити нормативно-правове регулювання екологічних аспектів для бізнесу в Україні;
- надати організаційно-економічну характеристику підприємства;
- провести оцінку екологічної відповідальності підприємства;
- визначити напрями підвищення ефективності екологічної відповідальності підприємства;
- обґрунтувати посилення екологічної відповідальності підприємства в аспекті створення та реалізації нової продукції.

Об'єктом кваліфікаційної роботи є сам процес реалізації екологічної відповідальності бізнесу в умовах сучасності.

Предмет дослідження охоплює як теоретичні, так і практичні аспекти, пов'язані з екологічною відповідальністю бізнесу в умовах сучасності.

Методи дослідження. У процесі виконання роботи застосовувалися різноманітні наукові методи. Для оцінки рівня екологічної відповідальності підприємства використовувалися різні графічні та аналітичні методи. Для проведення оцінки ефективності діяльності підприємства застосовували методи економічного аналізу.

Інформаційна база дослідження складалася з чинної вітчизняної та міжнародної законодавчої бази, статистичних даних, наукових праць вітчизняних і зарубіжних експертів, які займалися питанням підвищення екологічної відповідальності підприємств. Також використовувались офіційні дані про аналізоване підприємство за останні п'ять років та матеріали, представлені у світовій мережі Інтернет.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в розробці теоретичних та методичних аспектів екологічної відповідальності підприємств,

а також у визначенні шляхів її подальшого удосконалення.

набуло подальшого розвитку:

проведена у дослідженні систематизація принципів екологічної відповідальності для бізнесу в умовах сучасності;

розроблений організаційно-економічний механізм екологічної відповідальності підприємства, побудований на засадах Європейського союзу.

Практична значущість проведеного дослідження виявляється в можливості впровадження отриманих результатів у практику. Запропоновані в роботі принципи та рекомендації спрямовані на підвищення екологічної відповідальності підприємства, що важливо для сталого розвитку.

Апробація результатів роботи. Основні положення та результати дослідження вже відображені в науковій статті, яка була опублікована у фаховому виданні. Також ці результати були представлені у формі доповіді на Міжнародній науково-практичній конференції, що вказує на активну апробацію отриманих висновків та їх готовність до обговорення в науковому співтоваристві [45–46]:

Таран-Лала О., Науменко О., Присяжнюк А. Основні поняття та принципи екологічної відповідальності підприємств малого та середнього бізнесу. *Ефективна економіка*. 2023. № 12. С. 136–139.

Таран-Лала О., Науменко О., Присяжнюк А. Роль agile-менеджмент у досягненні екологічної відповідальності в підприємницькій діяльності. *Стратегічний менеджмент агропродовольчої сфери в умовах глобалізації економіки: безпека, інновації, лідерство: матеріали I міжнародної науково-практичної конференції* (м. Полтава, 28 вересня 2023 р.) Полтава: ПДАУ, 2023. С. 149–152.

Структура роботи. Загальний обсяг роботи викладено на 67 сторінках і складається зі вступу, 3 розділів, висновків, а також 57 літературних джерел. Робота містить 16 таблиць, 7 рисунків, 3 формули та додатки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЕКОЛОГІЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ БІЗНЕСУ В УМОВАХ СУЧАСНОСТІ

1.1. Основні поняття та принципи екологічної відповідальності

В останні роки, питання екологічної відповідальності бізнесу стає дедалі більше актуальним, особливо в контексті загроз техногенних та екологічних катастроф. У цьому контексті важливим є добровільне розроблення та впровадження підприємствами програм природоохоронного характеру. Ці питання стають особливо важливими у віддзеркаленні концепції сталого розвитку, що охоплює економічний, соціальний та екологічний аспекти.

Сучасна екологія займає центральне місце в різних сферах життя людей, включаючи духовні, гуманітарні, економічні, технічні, наукові та політичні. Сучасні реалії підкреслили гостроту та складність екологічних проблем, які, незважаючи на те, що ще не повністю усвідомлені більшістю людства, вимагають негайних рішень для збереження життя на планеті не лише для поточного покоління, але й для майбутніх.

В останні десятиліття важливі міжнародні документи, присвячені проблемам навколишнього середовища та гармонійного розвитку суспільства, надають велику увагу формуванню екологічної відповідальності, свідомості, мислення та культури. Україна, керуючись основними принципами міжнародної екологічної політики, визначає збалансовану екологічну політику.

У 1991 р. був прийнятий Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища». В цьому законі визначається, що екологічна безпека – це стан природного середовища, за якого забезпечується запобігання погіршенню екологічної обстановки та загрозам для здоров'я людей. Підприємства, установи та організації, які мають шкідливий вплив на навколишнє середовище, повинні бути обладнані засобами для очищення викидів та скидів, зменшення впливу шкідливих факторів та системами

контролю за забрудненням [3].

Відповідальне ставлення до навколишнього середовища, на жаль, ще не стало широко впровадженою практикою у системі соціальної політики підприємств. Згідно з дослідженням, менше третини усіх підприємств (29,8%) вважають реалізацію екологічних проектів формою соціальної відповідальності. Це свідчить про те, що більшість підприємств не вважають себе соціально відповідальними за розв'язання екологічних проблем.

Діяльність трохи більше половини підприємств (53,3%) регулюється нормами екологічного законодавства (рис. 1.1.). Основною категорією, яка дотримується цих норм, є великі підприємства (79,8%) та середні (70,8%), порівняно з 51,8% серед малих підприємств. За галузевим розрізом основні галузі, де спостерігається відповідність нормам екологічного законодавства – це сільське господарство (78,8%) та виробництво промислових товарів (70,5%) [3; 17].

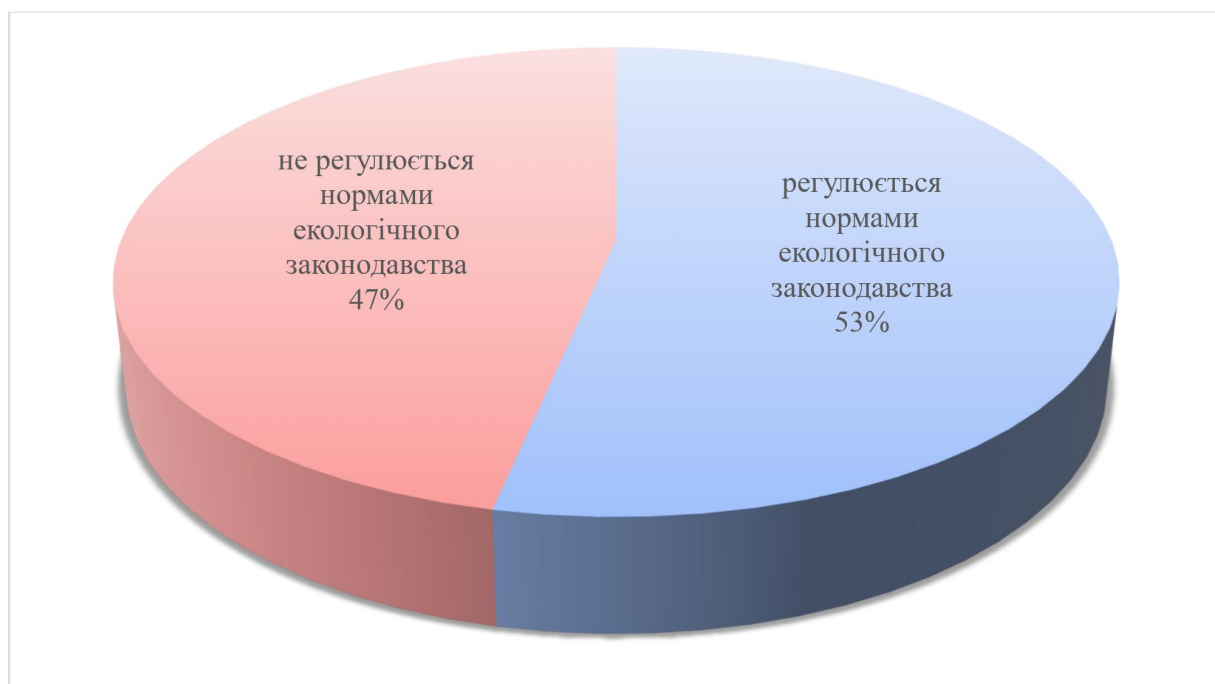

Рис. 1.1. Підприємства, діяльність яких регулюється екологічним законодавством (% підприємств)

Джерело: побудовано автором за [3; 17]

Серед підприємств, які операційно підпорядковані екологічному

законодавству, лише 19,7% прагнуть досягти показників, що перевищують встановлені нормативи. Решта планують дотримуватися чинних нормативів (рис. 1.2.). За галузевим розподілом, сільське господарство демонструє більш виражену тенденцію до досягнення показників, перевищуючи нормативи, ніж інші галузі економіки, з відсотковим співвідношенням 33,8%.

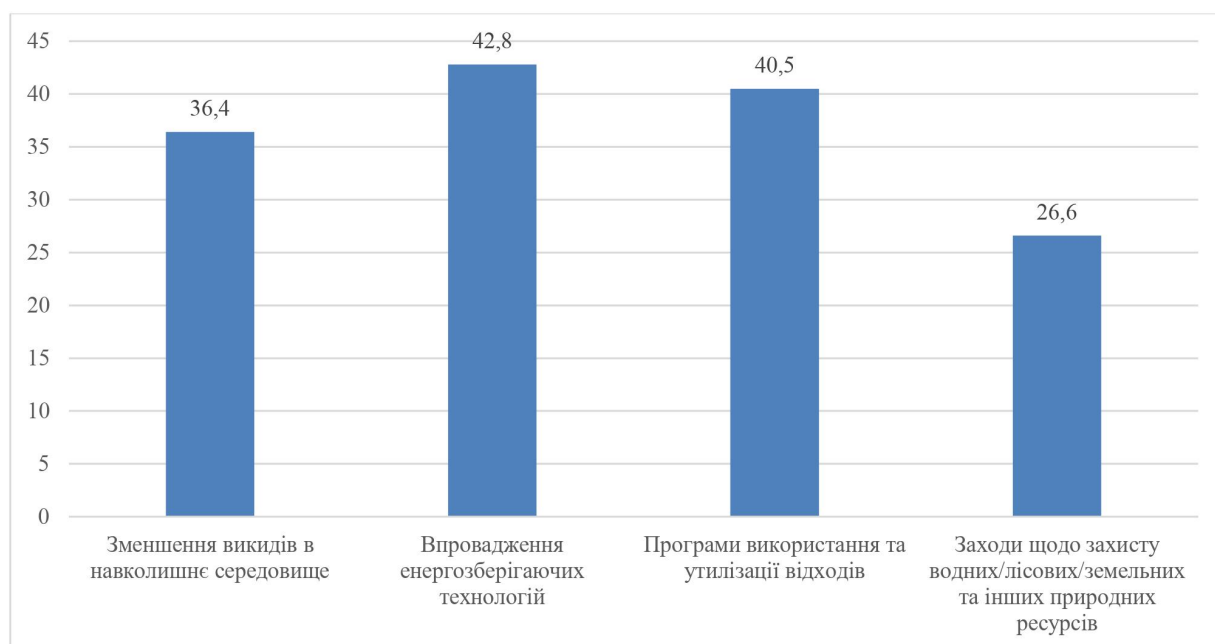

Рис. 1.2. Вживання заходів щодо навколишнього середовища на початок 2023 р. (% підприємств)

Джерело: побудовано автором за [3; 17]

Підприємства, які операційно підпорядковані екологічному законодавству, виявляють більш високий рівень відповідальності за навколишнє середовище (застосування регуляторного підходу). Зокрема, у 2022 р. 85,3% таких підприємств проявляли відповідальність до навколишнього середовища, що порівняно з 2020 р. (73,1%) позначає певний прогрес. Однак важливо відзначити, що цей показник має суб'єктивний характер і може впливати на реальний рівень відповідальності за навколишнє середовище.

При детальному аналізі табл. 1.2 можна спостерігати, що в останні роки відбувається зростання тенденції до соціальної відповідальності, збільшившись майже на 10%. Це свідчить про те, що сучасні підприємства демонструють

більш виражений соціально відповідальний підхід.

Таблиця 1.1.

Чи вважаєте ви своє підприємство екологічно відповідальним у 2020 та 2022 рр.? (% підприємств)

	2022 (всього)	2022 (ті, які регулюються законодавством)	2020 (всього)	2020 (ті, які регулюються законодавством)
Так	85,3	91,0	73,1	82,8
Важко сказати	11,3	1,7	24,3	1,8
ні	3,4	7,3	2,6	7,5

Джерело: побудовано автором за [30]

Половина, а саме 52% підприємств, вживають заходів з екологічної соціальної відповідальності, що в середньому складає 1,3 заходи на кожне підприємство. Зокрема, серед заходів найбільш популярними є впровадження енергозберігаючих технологій (42,8%), утилізація відходів (40,5%), тоді як заходи щодо захисту різних природних ресурсів застосовуються менше – лише на 25,6% підприємств (див. рис. 1.3.).

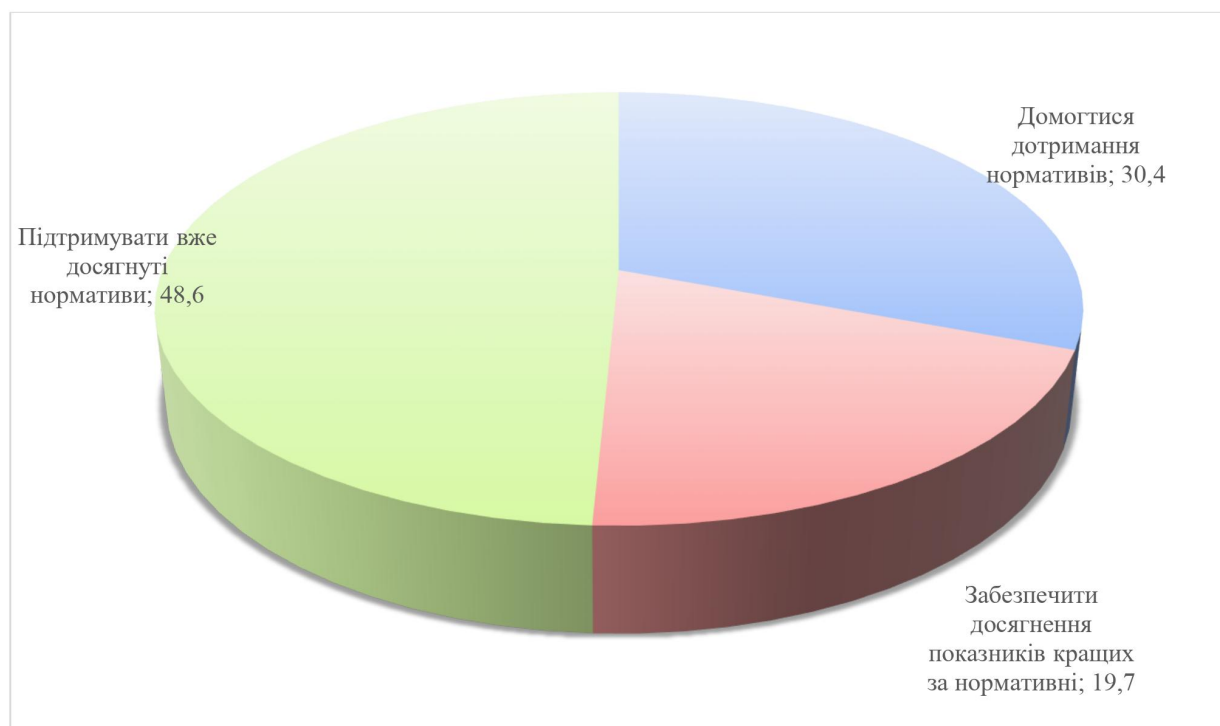

Рис. 1.3. Завдання підприємств у поточному році щодо досягнення екологічних нормативів (% підприємств)

Джерело: побудовано автором за [3; 17]

З роками питання екологічної відповідальності стає все актуальнішим як в Україні, так і за кордоном. Це пов'язано з глобалізацією, зростанням загроз техногенних та екологічних катастроф, акцентом на здоровий спосіб життя, соціалізацією трудових відносин і багатьма іншими факторами. В сучасних економічних умовах екологічна відповідальність стала невід'ємною частиною соціальної відповідальності. Проте важливо відзначити, що в період становлення концепції соціальної відповідальності екологічний аспект визнавався пріоритетним [7, с. 68]. Розглянемо один із найпоширеніших підходів до визначення корпоративної екологічної відповідальності, який базується на трьох критеріях [8]: виконання екологічних зобов'язань, енергетичний та сировинний менеджмент, ефективна взаємодія зі зацікавленими сторонами (див. табл. 1.2).

Елементи корпоративної екологічної відповідальності, визначені у [8], включають:

запровадження корпоративної екологічної політики: дотримання екологічного законодавства; відкрита екологічна політика; розробка системи екологічних принципів та стандартів;

екологічний аудит: визначення пріоритетних напрямків екологічної політики; оцінювання впливу діяльності підприємства на навколишнє природне середовище;

залучення працівників до екологічних ініціатив: виховання екологічної відповідальності працівників; врахування аспектів екологічної етики;

екологічність постачальників: використання екологічно безпечної сировини та матеріалів; виготовлення товарів за природозберігаючими технологіями;

виробництво екологічно чистих товарів: використання екологічно чистих матеріалів; застосування інноваційних технологій переробки відходів; використання технологій замкнутих циклів тощо.

Критерії визначення екологічної корпоративної відповідальності

Критерії	Ознаки екологічної соціальної відповідальності
Дотримання екологічних зобов'язань	<ol style="list-style-type: none"> 1. Корпоративне бачення: відповідність концепції сталого розвитку та соціальної відповідальності; визначення захисту та відновлення природного середовища як стратегічних пріоритетів. 2. Усвідомлення екосистем: усвідомлення, що економічна система функціонує в межах обмеженої екосистеми. 3. Дотримання екологічного законодавства: виконання вимог екологічного законодавства. 4. Відповідальність за збитки: повна відповідальність за завдані довкіллю збитки. 5. Корпоративна культура: заохочення корпоративної культури на основі екологічних цінностей.
Енергетичний та сировинний менеджмент	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ефективне використання ресурсів: раціональне використання природних ресурсів. 2. Використання відновлюваної енергії та матеріалів: виробництво та використання відновлюваних енергій та матеріалів. 3. Системне мислення: управління підприємством на основі системного підходу. 4. Мінімізація викидів вуглекислого газу: спрямованість на мінімізацію викидів вуглекислого газу. 5. Аналіз екологічних досягнень: постійний аналіз екологічних досягнень та пошук нових рішень.
Ефективне залучення зацікавлених сторін	<ol style="list-style-type: none"> 1. Інформування громадськості та влади: інформування місцевих громад та органів влади про екологічні наслідки діяльності. 2. Відповідальність перед громадою: відповідальність перед громадою та зацікавленими сторонами за діяльність. 3. Урахування думок зацікавлених сторін: урахування думок та побажань зацікавлених сторін при розробці та реалізації проектів. 4. Прозорість діяльності: прозорість діяльності, включаючи інформацію про вплив на довкілля. 5. Аналіз та звітування: постійний аналіз та регулярне звітування про вплив діяльності на навколишнє середовище.

Джерело: побудовано автором за [8, с. 34]

Управління державою в екологічних питаннях відіграє важливу роль, і однією з ключових складових цього процесу є державне регулювання. Для більш глибокого аналізу екологічної ситуації в Україні можемо використовувати рейтинг країн за Індексом екологічної стійкості, який був розроблений Центром екологічного законодавства та політики університету Єльського (США). За станом на початок 2022 р. Україна займала 44 місце в

цьому рейтингу, покращивши свої показники на 25% протягом останніх 10 років. Країна розташувалась між Аргентиною (43) та Кубою (45) (див. рис. 1.4.).

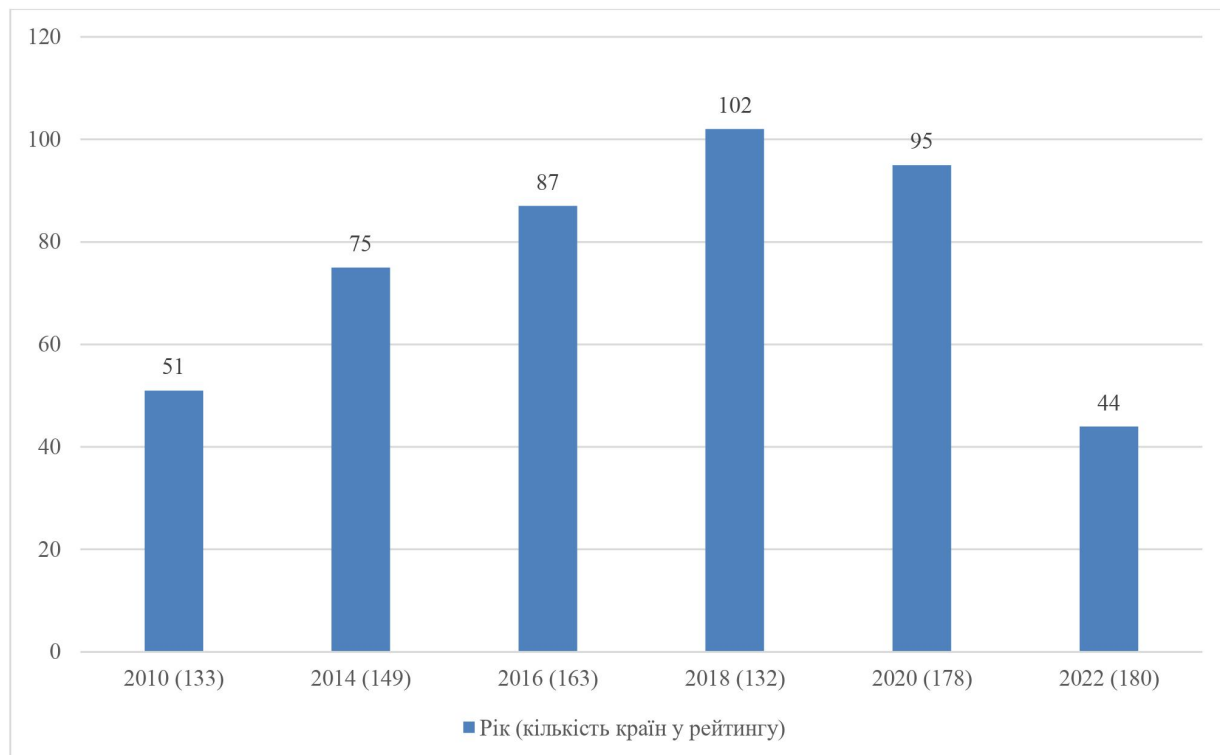

Рис. 1.4. Позиції України в рейтингах 2010 р. – початку 2022 р. за індексом екологічної ефективності

Джерело: побудовано автором за [38]

Важливо відзначити, що країни в рейтингу розподіляються за 9 категоріями, в основу яких покладені різні критерії. Ретельний аналіз цих категорій дозволяє визначити сильні та слабкі сторони країни в сфері екологічної ефективності (див. рис. 1.5.).

Наприклад, на загальному 44 місці в рейтингу Україна посідає 130 позицію серед 180 країн за критерієм «біорізноманіття та середовище проживання». Це відображає зусилля країни в збереженні видів у межах власних кордонів. Щодо показника забрудненості повітря діоксидом азоту, що має вплив на здоров'я людей та характеризує якість повітря, Україна знаходиться на 144 місці. За показником динаміки інтенсивності викидів

вуглецю на одиницю ВВП країна визначається на 25 місці, демонструючи певні позитивні тенденції в цьому аспекті.

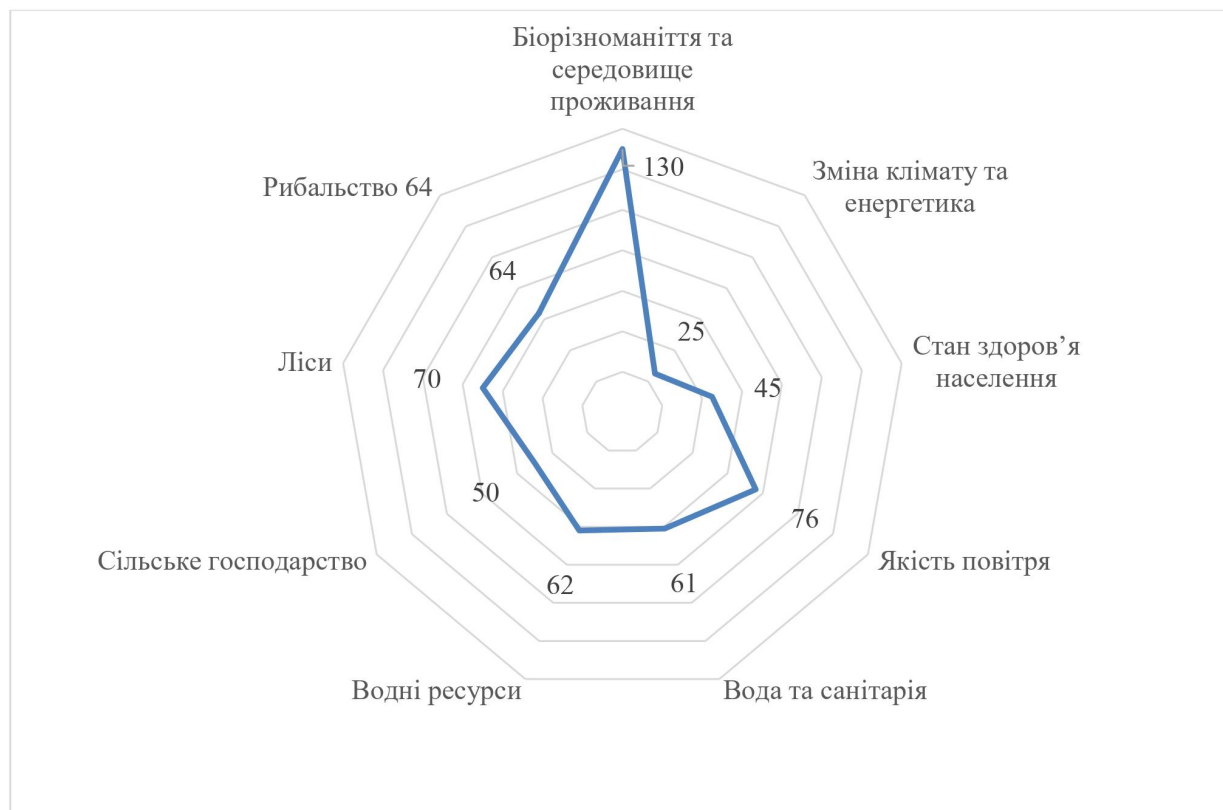

Рис. 1.5. Позиції України в розрізі критеріїв оцінки індексу екологічної ефективності

Джерело: побудовано автором за [17]

Отже, наявні дані та аналіз рейтингів свідчать про поліпшення та зростання екологічної свідомості в Україні на різних рівнях суспільства. У цьому контексті важливо відзначити, що використання природних ресурсів громадянами та підприємствами наразі здійснюється з дотриманням обов'язкових екологічних стандартів [11]:

раціональне та економне використання природних ресурсів: засноване на активному впровадженні інноваційних технологій;

запобігання псуванню, забрудненню та виснаженню природних ресурсів: вживання заходів для уникнення негативного впливу на стан навколишнього природного середовища;

використання біологічних та хімічних методів поліпшення якості

природних ресурсів;

господарська діяльність без порушення екологічних прав інших осіб;
збереження територій та об'єктів природно-заповідного фонду, що підлягають особливій охороні.

Ці принципи свідчать про зростання відповідальності та усвідомленості стосовно важливості екологічних аспектів в сучасному суспільстві.

Загальний висновок полягає в тому, що посилення екологічної відповідальності на рівні індивідів та корпорацій може внести вагомий внесок у вирішення екологічних проблем і попередити можливі конфлікти між бізнесом, суспільством та владою. Це також сприяє поліпшенню сприйняття вітчизняних виробників на міжнародному рівні. Науковці вважають, що для досягнення сталого розвитку екологічна відповідальність повинна стати життєвою філософією для суспільства, підприємств і влади. Це означає мінімізацію екологічного впливу від розвитку та зростання економічних суб'єктів.

При цьому важливо враховувати, що запровадження екологічної відповідальності приносить значні переваги не лише суспільству, а й державі. Це включає вирішення ключових екологічних питань, відповідність світовим економічним нормам і стандартам з урахуванням екологічного компоненту, а також збереження здоров'я населення. Отже, наступним етапом дослідження буде вивчення нормативно-правового регулювання екологічних аспектів для малого та середнього бізнесу в Україні.

1.2. Нормативно-правове регулювання екологічних аспектів для бізнесу в Україні

Українське природоохоронне законодавство представляє собою вичерпний та іноді складний набір норм, що часто мають різний ступінь деталізації та узгодження. Воно включає в себе не лише внутрішні законодавчі акти, а й міжнародні конвенції, угоди, протоколи і договори, які були

ратифіковані парламентом України [1]. Крім того, до складу природоохоронного законодавства входять закони, постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України, а також накази відповідних міністерств.

Ця нормативна база визначає різноманітні аспекти природоохоронної діяльності, встановлює порядки ведення природоохоронних робіт, встановлює стандарти та регулює діяльність органів влади у сфері природоохорони. Кожен юридичний акт, щоб набути чинності, повинен бути офіційно зареєстрований Міністерством юстиції України [1].

Законодавство визначає повноваження різних урядових органів, таких як міністерства, державні агентства, інспекції та служби, які регулюють діяльність на різних рівнях – від центрального до регіонального (обласного і районного). Підзаконні акти цих органів визначають їхні функції та повноваження і зазнали значних змін після адміністративної реформи 2010 р., яка переглянула систему державних органів.

Також важливою частиною законодавства є положення, що стосуються захисту довкілля. Ці положення включені в різні частини законодавства, такі як цивільне, Водний кодекс, Земельний кодекс, адміністративне і кримінальне право. Ці норми конкретизують штрафні санкції, дисциплінарні норми, а також адміністративну, матеріальну та кримінальну відповідальність для осіб, які порушують екологічні норми. Ці відповідальності визначаються на підставі завданої шкоди, екологічного ризику та тяжкості можливих негативних наслідків.

Щодо правового регулювання в галузі охорони водних ресурсів в Україні, основні принципи поводження з водними ресурсами визначаються Водним кодексом (1995 р.) та іншими законодавчими актами [1]. Ці нормативні документи призначені для забезпечення збереження, балансованого та науково обґрунтованого використання, а також відновлення водних ресурсів. Вони також спрямовані на захист водних об'єктів від забруднення, зараження та виснаження, а також на запобігання та пом'якшення негативного впливу,

поліпшення екологічного стану водойм і захист прав користувачів води.

Основні аспекти водопостачання та водовідведення включають в себе видачу дозволів на забір води з джерел водопостачання (дозвіл на спеціальне водокористування) та на скидання очищених та неочищених стічних вод у навколишнє середовище. З 18 травня 2013 р. відповідальність за видання дозволів на спеціальне водокористування передана Радою міністрів Автономної Республіки Крим і обласними адміністраціями (для водних ресурсів державного значення) та органами виконавчої влади з питань охорони навколишнього природного середовища Автономної Республіки Крим і обласними радами (для водних ресурсів місцевого значення). При цьому процедури отримання дозволів залишилися без змін.

Основне чинне екологічне законодавство та норми у сфері користування водними ресурсами в Україні включають [1]:

Постанова КМУ «Про затвердження Порядку видачі дозволів на спеціальне водокористування» – цей документ визначає процедури та умови видачі дозволів на спеціальне водокористування.

Постанова КМУ «Про Порядок розроблення і затвердження нормативів гранично допустимого скидання забруднюючих речовин та перелік забруднюючих речовин, скидання яких нормується» – цей акт визначає правила розроблення та затвердження нормативів щодо максимально допустимих викидів забруднюючих речовин у водні об'єкти.

Державні санітарні норми та правила «Питна вода. Гігієнічні вимоги до води питної, призначеної для споживання людиною» – ці норми встановлюють вимоги до якості питної води з метою забезпечення безпеки її споживання.

Наказ Міністерства екології та природних ресурсів України «Про затвердження Інструкції про порядок розробки та затвердження гранично допустимих скидів (ГДС) речовин у водні об'єкти із зворотними водами» – ця інструкція визначає порядок розроблення та затвердження гранично допустимих скидів речовин у водні об'єкти.

Постанова КМУ «Про правовий режим зон санітарної охорони водних

об'єктів» – цей документ встановлює правовий режим для зон санітарної охорони водних об'єктів з метою їхнього захисту.

Правове та інституційне регулювання, а також ключові екологічні вимоги у галузі охорони атмосферного повітря в Україні визначаються ЗУ «Про охорону атмосферного повітря» (1992 р.) [1]. Мета цього Закону – збереження та відновлення природного стану атмосферного повітря, створення сприятливих умов для життєдіяльності, забезпечення екологічної безпеки та запобігання негативному впливу атмосферного повітря на здоров'я людей та навколишнє природне середовище.

Основні чинні законодавство та норми у сфері захисту атмосферного повітря включають [1]:

Постанова КМУ «Про Порядок розроблення і затвердження нормативів гранично-допустимого рівня впливу фізичних та біологічних факторів стаціонарних джерел забруднення на стан атмосферного повітря»;

Постанова КМУ «Про затвердження Положення про порядок видачі дозволів на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами»;

Постанова КМУ «Про затвердження Положення про порядок здійснення державного обліку в галузі охорони атмосферного повітря»;

посібник з інвентаризації джерел викидів в атмосферне повітря»

максимальні допустимі концентрації та «можливі рівні безпечного ефекту» для забруднюючих речовин в атмосферному повітрі для заселених територій.

У сфері управління відходами діє законодавство, яке базується на ЗУ «Про відходи» (1998 р.), а також інших законодавчих актах [1]. Ці правові засади спрямовані на регулювання діяльності з уникнення чи мінімізації утворення відходів, їх зберігання та оброблення, а також на запобігання та зменшення негативних впливів на довкілля і здоров'я людини, пов'язаних із створенням, зберіганням та обробленням відходів. Зазначений Закон визначає сферу відповідальності Міністерства екології та природних ресурсів,

Міністерства регіонального розвитку та будівництва, а також інших міністерств і місцевих органів.

Основні чинні нормативи та закони у сфері управління відходами включають [1]:

ЗУ «Про охорону навколишнього природного середовища» (1999 р.);

ЗУ «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» (1994 р.);

ЗУ «Про поводження з радіоактивними відходами» (1995 р.);

ЗУ «Про металобрухт» (1999 р.);

Постанова КМУ «Про затвердження Порядку ведення державного обліку та паспортизації відходів» (1999 р.);

Постанова КМУ «Про затвердження Порядку ведення реєстру об'єктів утворення, оброблення та утилізації відходів» (1998 р.);

Постанова КМУ «Про затвердження Порядку подання декларації про відходи та її форми» (2016 р.);

Наказ Державного комітету стандартизації, метрології та сертифікації України, яким затверджено «Класифікатор відходів» (1996 р.).

Українські підприємства підлягають регулярним перевіркам, і частота цих перевірок визначається ступенем ризику, на який класифікуються об'єкти господарювання. Відповідно до рішення уряду, всі підприємства розподіляються на три категорії залежно від ступеня екологічного ризику – високого, середнього та незначного.

Частота перевірок об'єктів високого екологічного ризику обмежується одним відвідуванням на рік. Об'єкти середнього ризику підлягають перевірці не частіше, ніж один раз за два роки, а об'єкти незначного ризику – не частіше, ніж один раз за три роки.

Для підприємств передбачено певні пільги, такі як скорочена тривалість відвідування об'єктів, що спрощує адміністративний контроль за дотриманням вимог. Згідно з визначеннями, тривалість планової перевірки для цих підприємств не перевищує п'ять робочих днів (для інших підприємств –

15 днів), а позапланової перевірки – не більш як два робочі дні (для інших суб'єктів – 10 днів).

Санітарні норми в Україні визначаються законодавством, зокрема ЗУ «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» від 1994 р. [1]. Згідно з постановою КМУ від 29 березня 2017 р. № 348, Державна санітарно-епідеміологічна служба була ліквідована. Функції, пов'язані з реалізацією державної політики у сфері санітарного та епідемічного благополуччя населення, а також контролю за дотриманням вимог санітарного законодавства, покладено на Державну службу України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів.

Забезпечення доступу до екологічної інформації в Україні стало можливим завдяки ратифікації Орхуської «Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля» у 1999 р. Верховною Радою України [1]. Міністерство природних ресурсів розробило регулятивні акти для впровадження положень цієї конвенції.

ЗУ «Про оцінку впливу на довкілля» від 23 травня 2017 р. № 2059-VIII визначено правові та організаційні принципи оцінки впливу на довкілля [1]. Головна мета цього закону полягає в установленні процедур, спрямованих на запобігання можливій шкоді довкіллю, забезпечення екологічної безпеки та раціонального використання природних ресурсів під час ухвалення рішень щодо господарської діяльності, яка може значно впливати на навколишнє середовище.

Згідно з цим Законом, підприємства повинні проводити оцінку впливу на довкілля замість отримання висновку державної екологічної експертизи. Закон також встановлює, що оцінка впливу на довкілля є обов'язковою для конкретних видів планованої діяльності та об'єктів, таких як нафтопереробні та газопереробні заводи, теплові електростанції, атомні електростанції, ядерні реактори, установки для виробництва або збагачення ядерного палива, металургійні підприємства, хімічні заводи та інші види діяльності.

Процедура оцінки впливу на довкілля включає такі етапи:

підготовка звіту: суб'єкт господарювання готує звіт з оцінки впливу на довкілля;

громадське обговорення: звіт піддається громадському обговоренню для отримання відгуків та зауважень громадськості;

аналіз уповноваженим органом: уповноважений орган аналізує інформацію, подану у звіті, а також будь-яку додаткову інформацію, яку подає суб'єкт господарювання та інформацію від громадськості;

висновок уповноваженого органу: уповноважений орган надає мотивований висновок щодо оцінки впливу на довкілля.

Щодо інженерних вишукувань, проектної та будівельної діяльності:

регулювання: Здійснюється Міністерством регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України;

нормативна база: Включає Державні будівельні норми, зокрема ДБН А.2.2-1-2003 «Склад і зміст матеріалів оцінки впливів на навколишнє середовище (ОВНС) при проектуванні і будівництві підприємств, будинків і споруд».

Центральним законом, який контролює всі аспекти будівництва в Україні, є ЗУ «Про регулювання містобудівної діяльності» від 17 лютого 2011 р. [1]. Цей закон та Державні будівельні норми «Склад та зміст проектної документації на будівництво» (ДБН А.2.2-3-2014) вказують, які документи потрібно готувати для різних типів будівельних проектів і як їх слід розглядати.

Повна Оцінка впливу на навколишнє середовище (ОВНС), визначена в ДБН А.2.2-1-2003 з урахуванням матеріалів громадського обговорення, обов'язкова лише для проектів із високим ризиком екологічної небезпеки (частина перша статті 31 ЗУ «Про регулювання містобудівної діяльності») [1]. Щоб визначити, чи проект вважається таким, розробник та проектна організація повинні застосувати критерії, визначені в ЗУ «Про об'єкти підвищеної небезпеки» (2001 р.) та постанові КМУ «Про ідентифікацію та декларування безпеки об'єктів підвищеної небезпеки» від 11 липня 2002 р. № 956 [1]. Процес

ідентифікації є обов'язком власника об'єкта і базується на обсягах небезпечних речовин, таких як хлор. Крім того, існує Перелік видів діяльності та об'єктів, що становлять підвищену екологічну небезпеку, затверджений постановою КМУ від 28 серпня 2013 р. № 808 [1].

Згідно з другою частиною статті 31 ЗУ «Про регулювання містобудівної діяльності», експертна оцінка проектної документації повинна здійснюватися ліцензованою експертною організацією відповідно до визначеного Порядку, який ухвалено постановою КМУ від 11 травня 2011 р. № 560 [1]. Зазначеною постановою встановлено, що обов'язкову експертну оцінку, яка повинна охоплювати екологічні та санітарно-епідеміологічні аспекти, слід проводити для проектів 4-ї та 5-ї категорій складності. Порядок класифікації, який визначає, які саме проекти відносяться до 4-ї або 5-ї категорії складності, затверджено постановою КМУ від 27 квітня 2011 р. № 557 [1]. Ця класифікація не застосовується до об'єктів підвищеної небезпеки, описаних раніше; вона ґрунтується на кількості осіб, які постійно або періодично перебувають на території проекту (понад 300 осіб та більше 10 тис. осіб відповідно) і кількості людей, що можуть постраждати в разі нещасного випадку. Власник проекту зобов'язаний визначити, чи його проект належить до цих категорій.

Одночасно, щодо державної підтримки малого та середнього підприємництва, ключовим законом, що встановлює правові та економічні основи державної політики у сфері розвитку МСП, є ЗУ «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» від 22 березня 2012 р. № 4618-VI [1]. Закон спрямований на зменшення адміністративного тягаря для МСП та підвищення їх конкурентоспроможності. Проте, екологізація діяльності МСП залишається поза межами цього законодавства.

Згідно з першою частиною статті 15 Закону, державна підтримка суб'єктів малого і середнього підприємництва та об'єктів інфраструктури підтримки малого і середнього підприємництва включає різні аспекти, такі як фінансова, інформаційна та консультаційна підтримка. Це охоплює сфери

інновацій, науки, промислового виробництва, а також підтримку суб'єктів, що займаються експортом, і надає підтримку у сфері підготовки та підвищення кваліфікації управлінських та бізнес-кадрів [1].

Фінансова державна підтримка для суб'єктів малого підприємництва на державному рівні реалізується через бюджетну програму «Мікрокредитування суб'єктів малого підприємництва». Обсяг фінансування цієї програми річно затверджується в Законі України про Державний бюджет [1].

Надання мікрокредитів у рамках цієї програми регламентується Порядком, що затверджується постановою КМУ та називається «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для мікрокредитування суб'єктів малого підприємництва». Участь в програмі передбачає конкурс бізнес-планів суб'єктів малого підприємництва та організується через Український фонд підтримки підприємництва (УФПП). Деталі щодо умов конкурсу та участі можна знайти на офіційному веб-сайті УФПП.

У країнах-членах Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), системи екологічного регулювання, як правило, формуються з урахуванням екологічних ризиків, а не розміру підприємств. Спеціальне екологічне регулювання, спрямоване безпосередньо на підприємства, відсутнє. Замість цього враховується виробництво, яке не представляє значного екологічного ризику. Визначення виробництва малого ризику може базуватися на методі виключення, вважаючи його таким, що не включене до переліку великих забруднювачів у Додатку I до Директиви Європейського союзу про промислові викиди. Загалом, цей підхід є ефективним, хоча в деяких галузях, наприклад, виробництво азбесту, порогові значення можуть не застосовуватися, і, таким чином, будь-який об'єкт формально вважається великим забруднювачем. Для більшості підприємств характерне виробництво малого ризику.

Українські органи охорони природи не мають повної інформації про кількість підприємств, які підпадають під екологічне регулювання, і не

здійснюють такий збір даних. Одночасно підприємства розглядаються як окрема категорія для органів екологічного регулювання, враховуючи труднощі, які вони можуть становити для цих органів.

Врегулювання екологічних аспектів у сфері діяльності бізнесу в Україні стикається з численними труднощами:

різноманіття та складність діяльності підприємств: різноманіття та складність видів діяльності підприємств впливають на характер і обсяг проблем у сфері екології, з якими вони можуть зіткнутися;

чисельність операторів та відсутність інформації від органів регулювання: велика кількість підприємств призводить до відсутності повної інформації про рівень виконання екологічних вимог. Органи регулювання можуть бути недостатньо оснащені інформацією щодо кожного окремого підприємства;

обмежений потенціал засвоєння нормативів підприємств: недостатність ресурсів, обмежений час та професійні знання можуть ускладнювати можливість малих бізнесів засвоювати та виконувати нормативні вимоги у сфері екології;

низький рівень інформованості власників підприємств: власники малих підприємств можуть не мати достатньої інформації про необхідність зменшення екологічного впливу та дотримання відповідних стандартів.

У більшості випадків підприємства в Україні або не підлягають екологічному регулюванню, або не мають належної інформації про його обсяг. За результатами опитування в Полтавській області 39,5% підприємств стверджує, що вони не підпадають під жодні екологічні вимоги, тоді як 32,4% вказують, що повинні лише дотримуватися загальних зобов'язань (іноді називають «обов'язок виявляти обережність») [31]. Менше 30% підприємств повідомляють про наявність екологічного дозволу або ліцензії, хоча в галузях, що мають суттєвий вплив на довкілля (добувна та харчова промисловість), цей показник вищий. Середні підприємства (79%) найчастіше мають екологічні дозволи, у порівнянні з мікропідприємствами (18%). Підприємства, які не

мають екологічних дозволів, не обов'язково підлягають вимогам щодо надання екологічних звітів, і часто їх існування не відоме органам охорони природи в Україні [31].

У сучасному регулюванні в Україні не передбачено видачу комплексних дозволів, що охоплювали б усі аспекти впливу підприємств на навколишнє середовище. Замість цього підприємства отримують окремі дозволи на викиди в атмосферне повітря, скидання стічних вод та утилізацію твердих відходів. Не проводиться належна диференціація між великими забруднювачами та виробництвом малого ризику. Органи екологічного регулювання на регіональному рівні мають велику вільність у визначенні регульованих галузей. Це призводить до того, що для підприємств однієї галузі в одній області можуть існувати різні вимоги до отримання дозволів, в той час як в іншій області таких вимог може не існувати взагалі. Підприємствам часто важко слідкувати за екологічними вимогами, особливо визначити, які саме вимоги застосовуються безпосередньо до них. Отримання методичних вказівок та консультацій для розуміння того, що саме потрібно робити для відповідності нормам, часто є важким завданням.

Інформація про екологічне регулювання недостатньо активно поширюється серед підприємств з боку уряду України. Офіційний веб-сайт Міністерства екології та природних ресурсів виступає основним джерелом інформації щодо екологічних норм, але його організація не завжди є зручною, і далеко не всі підприємства користуються цим ресурсом. Міністерство час від часу проводить прес-конференції та публікує прес-релізи на тему конкретних екологічних проблем, проте це робиться не для підтримки виконання екологічних вимог чи впровадження кращих практик.

Згідно з досвідом країн-членів ОЕСР, активне втручання держави в процес дотримання вимог сприяє ефективнішому виконанню цих вимог підприємствами, зменшуючи їх витрати та допомагаючи забезпечити постійне дотримання стандартів. Це може призвести до зменшення витрат контролюючих органів на моніторинг та виконання вимог, підвищуючи

ефективність цього процесу та правозастосування. Такий підхід є особливо ефективним для підприємств, які можуть неправомірно порушувати вимоги через необізнаність або обмежений потенціал, а також ті підприємства, де існує культура спротиву правозастосуванню.

На жаль, в Україні Державна екологічна інспекція не має офіційних повноважень щодо сприяння дотриманню вимог. Декілька галузевих об'єднань намагаються підтримати виконання екологічних стандартів підприємствами через публікації, організацію робочих груп, проведення семінарів та вручення нагород. Проте такі ініціативи, як правило, є короткостроковими і не передбачають довготривалих результатів. Також відсутня тісна співпраця між асоціаціями бізнесу та органами охорони навколишнього середовища в цьому контексті.

Більш як 96% підприємств, які були опитані в Полтавській області та підлягають екологічному регулюванню, стверджують, що вони дотримуються встановлених вимог. Проте, існує можливість, що ця цифра є завищеною. Лише 3,9% опитаних підприємств визнали наявність труднощів, пов'язаних з національним екологічним законодавством. В той же час, за останні три роки було виявлено порушення екологічних вимог більше ніж 35% респондентів. Мінприроди не має статистичних даних щодо рівня дотримання вимог об'єктами малого ризику та стратегій галузевої оцінки та підвищення рівня дотримання екологічних вимог підприємств [31].

Таким чином, враховуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що державна політика в галузі екологізації бізнесу передбачає, насамперед, відповідні програми захисту навколишнього середовища. Ці програми включають в себе економне використання природних ресурсів, впровадження систем повторного використання та утилізації відходів, організацію безпечних для довкілля транспортних перевезень, а також поширення екологічних стандартів і сертифікації продукції та технологій з мінімальним негативним впливом на навколишнє середовище.

Перш, ніж розпочати розробку і впровадження програм екологічної

відповідальності, кожне підприємство повинно вирішити ряд ключових питань та дотримуватися визначених вимог. Ці вимоги включають в себе визначення призначення підприємства, його основних цінностей і очікувань; встановлення ставлення до охорони навколишнього середовища, ресурсозбереження і екологічної безпеки; формулювання загальних природоохоронних цілей підприємства; урахування вимог зацікавлених сторін та встановлення з ними зв'язків; мінімізація негативного екологічного впливу виробництва і відданість концепції постійного покращення; додержання екологічних стандартів, законів і регламентів; проведення аудиторських перевірок і оцінка результативності екологічних заходів; взаємодія з місцевими владами та урахування місцевих і регіональних умов; забезпечення безпечних для здоров'я працівників умов праці; ефективне використання ресурсів та інше [5].

Це підтверджує важливість того, що суб'єкти підприємництва повинні взяти на себе відповідальність за роль у вирішенні екологічних проблем, несучи відповідальність за загальний стан навколишнього середовища.

Отже, результати проведених досліджень можуть служити основою для поліпшення екологічної ситуації в Україні у стратегічній перспективі та визначення ключових напрямків впливу держави в галузі екологічної відповідальності підприємств. Таким чином, на основі теоретичних аспектів екологічної відповідальності бізнесу в умовах сучасності можливо провести практичний моніторинг реалізації цих принципів на конкретному підприємстві, яке буде детально розглянуто у наступному розділі.

Висновки до розділу 1

Дослідивши теоретичні аспекти екологічної відповідальності бізнесу в умовах сучасності доцільно зазначити:

1. Під час визначення сутності та значення екологізації виробництва, було встановлено, що екологізація представляє собою неперервний та послідовний

процес впровадження нових технологічних та управлінських рішень у виробничий процес. Ці рішення спрямовані на підвищення ефективності використання природних ресурсів зі збереженням або поліпшенням якості довкілля. Екологізація виробництва полягає у вдосконаленні технологій, організації матеріального виробництва та підвищенні ефективності праці в екологічній сфері.

2. Під час дослідження екологічної відповідальності підприємств малого та середнього бізнесу в Україні, була розглянута статистика погіршення екологічної ситуації в країні за останні роки. Виявлено, що різкі стрибки у рейтингу екологізації інших країн свідчать про серйозні проблеми в Україні, зокрема відсутність стабільності в питаннях екології. Виділено ряд проблем, які сповільнюють прийняття рішень щодо змін у сфері охорони навколишнього середовища.

3. Під час аналізу державної політики в галузі екологічної відповідальності бізнесу в Україні визначено, що країна формує економічний механізм природокористування м'якого типу. Виділено роль уряду в установленні різноманітних правил і стандартів в галузі охорони навколишнього середовища.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ ЕКОЛОГІЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

2.1. Організаційно-економічна характеристика підприємства

Базовим об'єктом дослідження є підприємство, створене для задоволення суспільних потреб у виробництві високоякісних солодоців. Полтавська кондитерська фабрика, в яку входить досліджуване підприємство, є однією з найбільш визначних компаній на Полтавщині, яка досягла успіху вже на початку 20-го ст. і вважалась центром кондитерської промисловості в Україні. Географічне розташування біля сировинної бази стало одним із ключових факторів, що вплинули на її успіх [32].

Історія розглядуваного підприємства розпочалася у 1929 р. з утворення тресту «Полтдержкондфабрика». Тоді на підприємстві працювало всього 50 осіб. Під час Великої Вітчизняної війни обладнання було евакуйоване для потреб фронту, і підприємство було зруйновано. Після визволення міста почалась відбудова, і до 1952 р. почав працювати карамельний цех з двома напівмеханічними лініями. З 60-х рр. відбулася модернізація обладнання, що дозволило розширити асортимент. Новий етап у розвитку підприємства розпочався у 1980 р., коли був зведений п'ятиповерховий корпус, придбано нове обладнання і проведено модернізацію цехів. Загальна автоматизація підвищила обсяг виробництва. Після отримання незалежності України, на базі приватизованого підприємства засновано акціонерне товариство «Полтавакондитер». У 2000 р. було укладено угоду про співпрацю з інвестиційним фондом «SigmaBleyzer», і назва була змінена на ПрАТ «Полтавакондитер». За допомогою залучених фінансових інвестицій був реалізований проект нової будівлі. У 2017 р. ПрАТ «Полтавакондитер» було перереєстровано як ПрАТ «Домінік». Відбулися спільні розробки інженерів фабрики з відомими компаніями, зокрема італійською фірмою «Laser», яка встановила нові лінії для виробництва цукрового печива та печива з

фруктовими наповнювачами, а також лінію для виробництва здобного печива та снєків [32].

Остання зміна назви відбулась у 2021 р., коли було створено товариство з обмеженою відповідальністю. На сьогодні підприємство виступає одним із лідерів ринку кондитерської продукції в Україні і має виробничу потужність понад 200 т на день. Асортимент підприємства налічує понад 300 видів цукерок [32].

Сучасне підприємство спеціалізується на виробництві злакових снєків, шоколадних цукерок, шоколаду та цукристих кондитерських виробів. Для виготовлення шоколаду та шоколадних цукерок підприємство закуповує какао-продукти, зокрема какао-масло, у відомих транснаціональних світових виробників. Інші сировинні матеріали закуповуються в Україні. При виробництві кондитерських виробів використовується виключно натуральна сировина, без застосування штучних барвників та консервантів [32].

Підприємство дотримується всіх необхідних міжнародних стандартів якості та безпеки продуктів харчування, впроваджуючи систему управління безпекою харчових продуктів ISO 22000:2005 та стандарт якості ISO 9001:2000 [32].

Процес виробництва кондитерських виробів на підприємстві відбувається на трьох окремих виробничих лініях, які включають борошняний виробничий цех, карамельно-цукерковий виробничий цех та шоколадний виробничий цех. Всі ці виробничі потужності розташовані на двох різних територіях. Виробничий процес на території України сертифікований відповідно до системи НАССР, що дозволяє підприємству успішно реалізовувати свою продукцію на європейському ринку. Продукція підприємства відома не лише в Україні, а й за її межами, зокрема в Латвії, Литві, Естонії, Монголії, Таджикистані, Киргизії, Казахстані, Азербайджані, Грузії та Фінляндії. Запити споживачів, що постійно зростають, змушують підприємство розширювати виробництво та постійно вдосконалювати свою продукцію.

Кадрова політика підприємства впливає на всі аспекти його

функціонування та має безпосередній вплив на конкурентоспроможність. Управління кадровими ресурсами вимагає оцінки системи трудового потенціалу підприємства. Для проведення аналізу кадрового потенціалу підприємства як об'єкта управління розглянемо його штатну структуру, скориставшись звітами про працю за період з 2018 по 2022 рр., як це представлено в табл. 2.1. [33].

Таблиця 2.1

Загальна структура персоналу підприємства за категоріями працівників за 2018–2022 рр.

Категорія зайнятих	Звітні роки										Відхилення питомої ваги 2022 р. до 2018 р.	
	2018		2019		2020		2021		2022		(+;-)	%
	Кількість, осіб	Питома вага, %	Кількість, осіб	Питома вага, %	Кількість, осіб	Питома вага, %	Кількість, осіб	Питома вага, %	Кількість, осіб	Питома вага, %		
Управлінський персонал	43	5,41	40	4,81	43	5,41	35	5,08	34	5,68	-9	+0,27
У тому числі:												
керівники	4	0,50	4	0,48	4	0,50	3	0,44	3	0,50	-1	-
спеціалісти	35	4,41	33	3,97	35	4,41	30	4,35	29	4,85	-6	+0,44
Технічні працівники	4	0,50	3	0,36	4	0,50	2	0,29	2	0,33	-2	-0,17
Виробничий персонал	752	94,59	791	95,19	752	94,59	654	94,92	565	94,32	-187	-0,27
Разом	795	100,00	832	100,00	795	100,00	689	100,00	599	100,00	-196	-
Виробничий персонал на одного управлінського персоналу, осіб	18	2,26	21	2,52	18	2,26	20	2,90	17	2,84	-1	+0,58

Джерело: створено автором на основі річних звітів підприємства

Згідно з даними табл. 2.1, підприємство спостерігає тенденцію до зменшення загальної кількості працівників, що визначається зменшенням завантаження виробничих потужностей. Найбільша частина персоналу складає виробничий персонал. Аналіз показників співвідношення працівників до керівників вказує на те, що у 2022 р. на один підрозділ управління припадало 17 працівників, що на одного менше, ніж у 2018 р. в виробничій сфері. Цей дисбаланс обумовлений незначними змінами як у чисельності виробничих

працівників, так і кількості керівників.

У табл. 2.2 наведено аналіз плинності персоналу на підприємстві. [33].

Таблиця 2.2

**Динаміка відносних показників руху персоналу підприємства
за 2018-2022 рр.**

Показники	Звітні роки					Відхилення, (+, -) 2022 р. від 2018 р.
	2018	2019	2020	2021	2022	
1. Коефіцієнт поновлення персоналу, %	0,05	0,04	0,04	0,03	0,02	-0,03
2. Коефіцієнт вибуття персоналу, %	0,05	0,07	0,09	0,15	0,16	+0,11
3. Коефіцієнт плинності кадрів, %	0,06	0,08	0,11	0,15	0,16	+0,10
4. Коефіцієнт абсентеїзму, %	0,16	0,17	0,11	0,16	0,17	+0,01

Джерело: створено автором на основі річних звітів підприємства

Згідно з аналізом табл. 2.2, можна визначити, що підприємство відзначається негативною динамікою у питанні оновлення персоналу, що свідчить про велику плинність кадрів. Коефіцієнт плинності зростає протягом 2018–2022 рр., що свідчить про нестабільність персоналу підприємства. Збільшення коефіцієнта абсентеїзму за цей період свідчить про збільшення виробничого часу, витраченого на виробництво. Отже, персонал підприємства не є сталим, але перебуває в недостатньо стабільному становищі.

Зазначений аналіз вказує, що система управління підприємством відповідає основним потребам, але для поліпшення ситуації керівництво повинно забезпечити вищий рівень матеріального та нематеріального стимулювання праці та підвищити стійкість персоналу.

У сучасних умовах конкуренції та прагнення підприємств до максимізації прибутку, аналіз фінансово-господарської діяльності стає невід'ємною функцією управління. Цей напрямок є важливим для підприємств, які планують розвиватися та планувати майбутнє.

Аналіз господарсько-фінансової діяльності підприємства та асортименту продукції (за даними фінансової звітності, Додаток А) [33] наведено в табл. 2.3.

Таблиця 2.3

**Аналіз асортименту виготовленої продукції підприємства
за 2018-2022 рр.**

№ з/п	Найменування товару (продукції), тис. грн.	Звітні роки					Відхилення 2022 р. до 2018 р.	
		2018	2019	2020	2021	2022	(+, -)	%
1	Цукерки	160254	163395	164889	163271	156471	-3782,9	0,98
2	Карамель	32012,6	32687,7	33893,9	31240,8	30551,1	-1461,5	0,95
3	Печиво	148965	13863,2	123650	119201	100154	-48811	0,67
4	Шоколад	35258,9	34869,5	32421,8	31945,3	30017,9	-5241	0,85
5	Інше	77877,7	69547,3	54922,6	46712,6	39053,1	-38825	0,50
	Всього	454368	314363	409777	392371	356247	-98121	0,78

Джерело: створено автором на основі річних звітів підприємства

Дані з табл. 2.3 вказують на тенденцію до зменшення товарообігу продукції підприємства протягом аналізованого періоду (2018–2022 рр.). Також відзначається підвищення цін на сировину і, відповідно, зростання цін на готову продукцію. Зменшення товарообігу свідчить про неефективну роботу та обмежене використання доступних потужностей.

Для більш глибокого аналізу економіко-фінансових показників важливо розглянути основні параметри господарської діяльності підприємства (див. табл. 2.4). За даними цієї табл., протягом 2018-2022 рр. відзначається зростання продуктивності праці, що пояснюється ефективним управлінням процесом праці. Матеріаловіддача також має тенденцію до збільшення, що є позитивним сигналом і свідчить про достатній обсяг виробництва за рахунок раціонального використання матеріальних ресурсів. Збільшення фондів свідчить про ефективне використання обладнання. Фондоємність продукції протягом зазначеного періоду зменшилась, що свідчить про більш ефективне використання основних фондів та зниження витрат на виробництво на одиницю продукції при збільшенні обсягів виробництва.

Діяльність підприємства характеризується загальною позитивною тенденцією у багатьох аспектах, однак важливо звернути увагу на відхилення, зокрема у сферах оплати праці, матеріальних витрат і управління основними

засобами.

Таблиця 2.4

**Динаміка кількісних показників господарської діяльності
підприємства за 2018-2022 рр.**

Показники	Звітні роки					Відхилення (+;-) 2022 р. до 2018 р.
	2018	2019	2020	2021	2022	
Чистий дохід від реалізації продукції без ПДВ, тис. грн	565951	502 668	436532	521563	638 511	+72560
Середньооблікова чисельність працівників, осіб	795	832	795	689	599	-196
Оплата праці, тис. грн	79 578	69 740	66 760	78 626	71 978	-7600
Матеріальні витрати, тис. грн	402082	321722	291902	398252	439257	+37175
Основні засоби, тис. грн	148094	125186	173158	170352	147847	-247
Амортизація, тис. грн	25 475	29 478	30 278	37 112	35 071	+9596
Оборотні активи, тис. грн	244850	287881	284514	255307	325223	+80373
Продуктивність праці, тис.грн	712	604	549	757	1066	+354
Матеріаловіддача, грн	1,4	1,6	1,5	1,3	1,5	+0,1
Фондовіддача основних фондів, грн	3,8	4,0	2,5	3,0	4,3	+0,5
Фондоємність продукції, коп.	0,26	0,25	0,40	0,33	0,23	-0,03

Джерело: створено автором на основі річних звітів підприємства

Наступним етапом є аналіз та оцінка результатів фінансової діяльності підприємства (див. табл. 2.5). За даними таблиці, чистий дохід від реалізації продукції показує загальну тенденцію до зростання, особливо в 2022 р. (+72560 тис. грн). Це свідчить про покращення обсягів продажів та збільшення цін на продукцію. Собівартість реалізованої продукції також зростає, особливо в 2022 р. (+61452 тис. грн), що пояснюється збільшенням цін на сировину та матеріали, а також зростанням виробничих витрат. Валовий прибуток суттєво зростає в 2022 р. на +11108 тис. грн, вказуючи на ефективність виробничих процесів та можливий ріст маржинальності. Витрати підприємства також зростають, з вираженим підвищенням у 2022 р. Прибуток (збиток) до оподаткування суттєво зростає в 2022 р. на +38201 тис. грн, свідчачи про покращену фінансову продуктивність підприємства. Витрати (дохід) з податку на прибуток збільшуються в 2022 р. на +6924 тис. грн через зміни в податковому законодавстві та стратегії управління прибутковістю. Чистий

прибуток підприємства значно зростає в 2022 р. на +31277 тис. грн, що свідчить про високий рівень ефективності та прибутковості.

Таблиця 2.5

**Динаміка основних показників фінансової діяльності підприємства
за 2018-2022 рр.**

Показники	Звітні роки					Відхилення (+;-) 2022 р. до 2018 р.
	2018	2019	2020	2021	2022	
Чистий дохід від реалізації продукції, тис. грн	565951	502 668	436 532	521 563	638 511	+72560
Собівартість реалізованої продукції, тис. грн	454368	409777	356247	469341	515820	+61452
Валовий прибуток (збиток), тис. грн	111583	92 891	80 285	52 222	122 691	+11108
Інші витрати (операційні, фінансові), тис. грн	20624	12249	12647	16 072	18 551	-2073
Прибуток (збиток) до оподаткування, тис. грн	27630	26407	38050	-24792	65831	+38201
Витрати (дохід) з податку на прибуток, тис. грн	5158	5192	7547	3611	12082	+6924
Чистий прибуток (збиток), тис. грн	22472	21215	30503	-21181	53749	+31277

Джерело: створено автором на основі річних звітів підприємства

Підприємство продемонструвало позитивні тенденції у фінансових показниках, особливо в 2022 р. З метою підтримки цієї позитивної динаміки важливо продовжувати аналізувати фактори, що впливають на собівартість та витрати, і вживати заходи для подальшого вдосконалення фінансової стійкості підприємства.

Проведення аналізу фінансової діяльності здійснюється з метою визначення здатності підприємства протистояти негативним внутрішнім та зовнішнім чинникам, що можуть впливати на нього. Для досягнення цієї мети важливо відповісти на ряд ключових питань, таких як: наскільки підприємство є незалежним від зовнішніх джерел фінансування? яка рівень незалежності підприємства? яка ситуація з майном та джерелами генерації капіталу? Дані для відповіді на ці питання наведені в табл. 2.6.

**Відносні показники оцінювання фінансової стійкості підприємства
за 2018–2022 рр.**

Показники	Нормативне значення	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Відхилення 2022 р. від 2018 р. (+/-)
Показники структури джерел формування капіталу							
Коефіцієнт автономії	≥0,5	0,882	0,910	0,917	0,897	0,907	+0,925
Коефіцієнт фінансового ризику	<1	0,134	0,099	0,090	0,115	0,101	-0,033
Коефіцієнт фінансової стабільності	≥0,1	0,882	0,916	0,921	8,714	9,826	+8,944
Показники стану оборотних активів							
Коефіцієнт маневреності власного капіталу	≥0,5	0,537	0,581	0,664	0,576	0,552	+0,015
Коефіцієнт забезпеченості оборотних активів власними оборотними коштами	≥0,1	0,800	0,854	0,880	0,834	1,040	+0,240
Коефіцієнт забезпеченості запасів власними оборотними коштами	↑	2,228	3,127	3,008	2,678	2,270	+0,042
Коефіцієнт маневреності власних оборотних коштів	↑	0,257	0,206	0,464	0,479	9,161	+8,904
Показники стану основного капіталу							
Коефіцієнт майна виробничого призначення	↑	0,613	0,671	0,509	0,572	0,636	+0,023
Коефіцієнт реальної вартості основних засобів	↑	0,402	0,374	0,301	0,377	0,378	-0,024
Коефіцієнт співвідношення оборотних і необоротних активів	↑	1,446	1,622	2,249	1,628	1,465	+0,019

Джерело: створено автором на основі річних звітів підприємства

Згідно з даними табл. 2.6, загальні показники фінансової стійкості підприємства свідчать про високий рівень стабільності. Коефіцієнт автономії, що становить 0,907 на 2021 рік, свідчить про велику частку власних вкладень у капітал підприємства. Коефіцієнт фінансового ризику, який складає 0,101, вказує на низьку потребу в додатковому фінансуванні. Коефіцієнт фінансової стабільності, що становить 9,826, вказує на ефективне покриття боргів власним капіталом і свідчить про стійкість підприємства в сучасних умовах.

Показник маневреності власного капіталу, який складає 0,552, вказує на те, що лише невелика частина капіталу підприємства може вільно маневрувати.

Наступним етапом аналізу господарсько-фінансової діяльності є оцінка платоспроможності підприємства. Детальний аналіз показників платоспроможності подано в табл. 2.7.

Таблиця 2.7

**Динаміка показників платоспроможності підприємства
за 2018-2022 рр.**

Показники	Звітні роки					Нормативне значення	Відхилення (+;-) 2022 р. до 2018 р.
	2018	2019	2020	2021	2022		
Грошові кошти та їх еквіваленти, тис. грн.	43314	117663	113564	41018	125 218	x	x
Дебіторська заборгованість, тис. грн.	86400	85961	82367	101761	63439	x	x
Оборотні активи всього, тис. грн.	244850	287881	284514	255307	325223	x	x
Необоротні активи всього, тис. грн.	395826	415885	459231	430 521	474 323	x	x
Власний капітал, тис. грн.	360274	381471	411955	390755	444 500	x	x
Поточні зобов'язання, тис. грн.	33 168	32 886	47267	39766	29 823	x	x
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	1,31	3,58	2,40	1,03	4,20	>0,2	+2,89
Коефіцієнт проміжної ліквідності	3,91	6,19	4,15	3,59	6,33	>0,7	+2,42
Коефіцієнт поточної ліквідності	7,38	8,48	6,02	6,42	10,91	>1,0	+3,53
Коефіцієнт забезпечення власними коштами	1,47	1,33	1,45	1,53	1,37	>0,1	-0,1

Джерело: створено автором на основі річних звітів підприємства

За результатами аналізу показників платоспроможності, підприємство виявилось абсолютно платоспроможним, здатним негайно погасити термінові зобов'язання наявними коштами. Коефіцієнт загальної поточної ліквідності відповідає рекомендованим значенням, і його позитивна динаміка свідчить про здатність підприємства покривати зобов'язання та забезпечувати ліквідність.

Щодо коефіцієнта забезпечення власними коштами, його негативна динаміка може свідчити про зменшення наявності оборотних коштів. Важливо вивчити конкретні причини цього зменшення та розробити стратегії для вдосконалення ситуації.

Для більш повного розуміння фінансово-господарської діяльності підприємства, аналізу втрачених коштів та рентабельності діяльності, детальний аналіз представлений в табл. 2.8 може виявитися корисним.

Таблиця 2.8

Оцінка динаміки рентабельності підприємства за 2018-2022 рр.

Показники	Звітні роки					Відхилення (+;-) 2022 р. до 2018 р.
	2018	2019	2020	2021	2022	
Чистий прибуток (збиток), тис. грн.	22472	21215	30503	-21181	53749	+31277
Вартість активів, тис. грн.	395 824	415 885	459 231	430 521	474 323	+78 499
Витрати, тис. грн.	549883	497 920	439 118	562 953	609767	+59 884
Обсяг реалізації продукції (виручка), тис. грн.	565951	502 668	436 532	521 563	638 511	+72560
Власний капітал, тис. грн.	360274	381471	411955	390755	444 500	+84226
Рентабельність (збитковість) активів, %	0,06	0,05	0,07	-0,05	0,11	+0,05
Рентабельність (збитковість) витрат, %	0,04	0,04	0,07	-0,04	0,09	+0,05
Рентабельність (збитковість) реалізації продукції, %	0,04	0,04	0,07	-0,04	0,08	+0,04
Рентабельність (збитковість) власного капіталу, %	0,06	0,06	0,07	-0,05	0,12	+0,06

Джерело: створено автором на основі річних звітів підприємства

Аналіз табл. 2.8 дозволяє зробити висновок, що підприємство за аналізований період демонструє позитивні тенденції у рентабельності активів та власного капіталу. Збільшення коефіцієнту чистого прибутку свідчить про ефективну політику підприємства та можливо про успішність в управлінні витратами та оптимізації процесів.

За результатами аналізу організаційно-економічної діяльності підприємства можна визначити, що воно є фінансово стійким та динамічно розвивається. Такий стан підприємства свідчить про його конкурентоспроможність та ефективне управління ресурсами.

Наступним кроком в дослідженні буде оцінка рівня екологічної відповідальності підприємства, що стане важливим аспектом в контексті сучасних вимог до сталого розвитку та збалансованої підприємницької

діяльності.

2.2. Оцінка екологічної відповідальності підприємства

Кондитерське виробництво відноситься до галузі, яка має складні екологічні аспекти через використання природних ресурсів у виробництві кінцевої продукції. Особливість кондитерського виробництва з екологічного погляду пов'язана з викидами шкідливих речовин у повітря, зокрема, продуктів згоряння палива в парових котлах [9].

Важливість вибору типу палива визначає, які саме заходи потрібно вжити для запобігання забрудненню. Наприклад, при використанні природного газу, основними забруднювачами є викиди оксидів азоту і вуглецю в атмосферу. З використанням мазуту або вугілля виникають додаткові проблеми, такі як діоксин сірки та тверді частинки у повітрі. Компресорні установки складів зберігання борошна випускають гази, які також є серйозними забруднювачами. Крім того, у повітря приміщень можуть потрапляти шкідливі речовини внаслідок бродіння напівфабрикатів, таких як рідкі дріжджі та тісто, що видають пари етанолу, леткі кислоти, оцтові альдегіди, діоксид вуглецю та інші сполуки.

Кондитерське виробництво породжує специфічні відходи, такі як пил сировини (борошна) і додаткова сировина, включаючи цукор, крохмаль і різні порошкоподібні добавки. Для забезпечення відповідного рівня чистоти повітря на кондитерських підприємствах вирішено розсіювати продукти згоряння в атмосферу за допомогою встановлення труб та дефлекторів, висота яких коливається від 25 до 70 метрів. Крім того, встановлюється санітарно-захисна зона, розмір якої коливається від 100 до 300 метрів. Цю зону слід озеленювати для створення захисного бар'єру. Рослини відіграють важливу роль у очищенні повітря і відповідають естетичним потребам міського населення.

На складах зберігання кондитерського виробництва встановлюють

тканинні фільтри у цистернах, а на лініях транспортування борошна використовують технологію циклону. Циклон – це апарат для очищення повітря або газу від твердих частинок, в якому зависла фаза відділяється від газу під впливом відцентрованих сил. Для управління продуктами бродіння в приміщенні встановлюють витяжну вентиляцію. Основні компоненти стічних вод включають завислі речовини (247 г/м^3), ХСК ($1200 \text{ мг O}_2/\text{дм}^3$), жири ($7,2 \text{ г/м}^3$), та температуру ($21 \text{ }^\circ\text{C}$) [9].

Ефективність використання водних ресурсів визначається питомою часткою води для виробництва, кількістю води в обороті та загальною кількістю стічних вод. Ця вода необхідна для приготування продукції, миття обладнання, резервуарів, труб і приміщень.

Органічний зміст у воді оцінюється за показником, відомим як окислюваність. Цей показник може бути кисневою, що визначається еко-вітамінним методом для окислення стічних вод. Чим більше вода забруднена, тим вищий буде показник окислюваності. Використовані стічні води, які надходять у міські стоки, містять речовини у концентраціях, несприятливих для біологічної очистки, такі як токсичні забруднювачі та небезпечні бактерії, смоли, паливо та бензин.

Забруднювачі, характерні для стічних вод кондитерських підприємств, відповідають гігієнічним нормам і не є небезпечними. Проте важливо звернути увагу на те, що вода з виробничого цеху, яка містить мікроорганізми з обладнання, підлоги та працівників, може бути потенційно небезпечною. Тому необхідно регулярно дезінфікувати підлогу, стіни та інші поверхні, щоб уникнути розкладу органічних сполук, що може призвести до збільшення забруднення стічних вод. Фекально-господарські стічні води підприємства є ще більш забрудненими і можуть бути джерелом патогенних мікроорганізмів у воді. Тому важливо систематично проводити дезінфекцію приміщень і санітарних частин підприємства.

З метою запобігання забрудненню ґрунту та водних ресурсів у процесі виробництва кондитерських виробів, фабрика активно впроваджує систему

збору, вивезення та обробки рідких та твердих відходів, таких як прянощі, промислові відходи та інші. Виробництво кондитерських виробів відноситься до складних екологічних процесів в агропромисловому комплексі через використання природних матеріалів і ресурсів для виробництва, що може впливати на природні ресурси та довкілля.

Навпаки, досліджуване підприємство розвиває стратегії екологізації, використовуючи раціональну переробку сировини та впровадження технологій з мінімізацією відходів. Це включає безвідходні та маловідходні методи, спрямовані на зменшення викидів та забруднення навколишнього середовища. Підприємство виражає турботу про екологічні наслідки своєї діяльності, виробляючи продукцію, яка є екологічно безпечною для споживачів.

Щодо екологічної стійкості, підприємство та його відділи приділяють увагу оптимальному використанню матеріалів та ресурсів, застосовуючи ефективні технології та процеси для збереження ресурсів та покращення якості продукції. Заміна небезпечних речовин у виробничих процесах є важливою частиною стратегії сталого розвитку. Збалансоване виробництво також відіграє ключову роль у сталому розвитку підприємства. Аналіз екологічної стійкості включає ряд показників, представлених в табл. 2.9.

Таблиця 2.9

Показники екологічної стійкості підприємства за 2018–2022 рр.

Показник	Звітні роки					Відхилення (+;-) 2022 р. до 2018 р
	2018	2019	2020	2021	2022	
Рівень використання відходів, %	0,13	0,09	0,08	0,14	0,21	+0,8
Рівень утилізація браку, %	0,11	0,12	0,14	0,30	0,34	+0,23
Витрати на охорону навколишнього середовища, %	0,22	0,14	0,12	0,22	0,24	+0,02

Джерело: створено автором на основі річних звітів підприємства

Розрахунок рівня використання відходів підприємства здійснюється за формулою (2.1) [11]:

$$K_{\text{ВВ}} = \frac{O_{\text{ВВ}}}{O_3}, \quad (2.1.)$$

де $K_{\text{вв}}$ – коефіцієнт використання відходів;

$O_{\text{вв}}$ – обсяг використаних відходів;

O_3 – загальний обсяг відходів.

Рівень утилізації відходів підприємства розраховується за формулою 2.2. [11]:

$$K_{\text{ув}} = \frac{V_{\text{уп}}}{V_3}, \quad (2.2.)$$

де $K_{\text{ув}}$ – коефіцієнт утилізації відходів;

$V_{\text{уп}}$ – обсяг утилізації браку;

V_3 – загальний обсяг відходів.

Витрати на охорону навколишнього середовища підприємства розраховується за формулою 2.3. [10]:

$$K_{\text{вонс}} = \frac{V_{\text{онс}}}{V_3}, \quad (2.3.)$$

де $K_{\text{вонс}}$ – коефіцієнт витрат на охорону навколишнього середовища;

$V_{\text{онс}}$ – витрати підприємства на охорону навколишнього середовища;

V_3 – загальні витрати підприємства.

Очевидно, що за останні роки підприємство активно займається екологічною діяльністю, збільшуючи витрати на збереження природи та вдосконалюючи свою систему управління екологічною стійкістю. Підприємство акцентує увагу на ефективному виробництві та використанні технологій для утилізації відходів.

Для підприємства важливо не завдавати збитків навколишньому середовищу та дотримуватися прав та законних інтересів громадян, груп підприємств, установ, організацій та місцевого самоврядування, а також

держави.

Ключовими аспектами екологічної відповідальності підприємства є постійний моніторинг та аналіз впливу його діяльності на природне середовище, постійне вдосконалення технологій з урахуванням екологічних аспектів, мінімізація викидів завдяки використанню сучасного обладнання, підвищення екологічної свідомості персоналу та використання методики оцінки екологічних заходів (див. рис. 2.1).

Рис. 2.1. Методика проведення оцінки екологічної відповідальності підприємства

Джерело: побудовано автором за [13]

Формування екологічної безпеки на підприємстві визначається як найважливіша умова його розвитку, що досягається через оновлення техніко-технологічної бази виробництва. Це включає в себе впровадження ресурсозберігаючих та екологічно безпечних технологій, а також використання

сучасного виробничого обладнання та установок.

Таким чином, ефективне функціонування підприємства та його економічний потенціал значно залежать від наявності надійної системи екологічної безпеки. Впровадження екологічного менеджменту визначається як один з ключових напрямків для досягнення цієї мети та вирішення проблем промислового виробництва. Основною метою екологічного менеджменту є мінімізація негативного впливу діяльності підприємства на природне середовище. Отже, подальші дослідження спрямовані на визначення та обґрунтування рекомендацій для посилення екологічної відповідальності підприємства в сучасних умовах.

Висновки до розділу 2

Провівши дослідження особливостей екологічної відповідальності підприємства доцільно зазначити:

1. Під час надання організаційно-економічної характеристики підприємству було виявлено, що підприємство було створено з метою задоволення суспільних потреб у виробництві кондитерської продукції, включаючи печиво, шоколад, цукерки, карамель, кондитерську глазур та вафлі. Протягом аналізованого періоду помітна тенденція до загального зменшення чисельності працівників, що пов'язано зі зниженням завантаження виробничих потужностей підприємства. Фінансовий аналіз господарської діяльності свідчить про зменшення обороту продукції, проте підприємство виявляється ефективним, стійким та фінансово стабільним.

2. Комплексна оцінка екологічної відповідальності підприємства підтверджує, що ключовою умовою формування екологічної безпеки є його розвиток через оновлення техніко-технологічної бази. Це включає впровадження ресурсозберігаючих та екологічно безпечних технологій, а також використання сучасного виробничого обладнання та установок.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

3.1. Підвищення ефективності екологічної відповідальності підприємства

Екологічна ефективність використання чистих технологій переважно визначається зменшенням негативного впливу суб'єктів господарювання на природне середовище. Основні переваги включають підвищення якості та екологічної безпеки продуктів харчування, а також охорону та поліпшення екологічного стану територій, де розташовані промислові підприємства. Це призводить до зменшення загрози для здоров'я населення та покращення умов його проживання [13]. Впровадження екологічно чистих технологій спрямоване на створення умов для екологічно безпечного розвитку різних галузей господарювання, де збільшення виробництва не супроводжується значним забрудненням навколишнього середовища та викидами промислових відходів. Таким чином, чисте виробництво передбачає стратегію запобігання забрудненню, яка реалізується через економічно ефективні та цілеспрямовані заходи, не викликаючи погіршення екологічної ситуації.

Удосконалення стратегій екологічної відповідальності на підприємстві може бути досягнуте не лише за допомогою використання природозберігаючих технологій та створення екологічних стандартів, але й шляхом розвитку та оптимізації системи регулювання, включаючи методи управління, такі як плани, правила, рекомендації та стратегії. Ефективна модель управління, яка вже проявила свою ефективність, може бути успішно застосована в різних регіонах, уникнувши можливих недоліків. Системи управління економікою постійно інтегруються та вдосконалюються під час їх ітераційного впровадження, враховуючи місцеві особливості при розповсюдженні в інші регіони країни.

Актуальні процедури екологічного управління, які зарекомендували себе

в галузі природокористування, включають:

Оцінку впливу на навколишнє середовище (ОВНС): визначення можливих екологічних наслідків діяльності підприємства;

екологічний аудит: систематичний перегляд екологічної діяльності з метою ідентифікації слабких місць та можливостей вдосконалення;

екологічну оцінку життєвого циклу виробів: врахування екологічних аспектів на всіх етапах життєвого циклу продукту, починаючи від видобутку сировини до видалення відходів;

міжнародні стандарти екологічного менеджменту й аудиту: використання міжнародно визнаних стандартів для забезпечення високого рівня екологічної відповідальності;

місцеві ініціативи із забезпечення сталого розвитку: участь у програмах та проектах, спрямованих на збереження природи та підтримку сталого розвитку у місцевих спільнотах.

Оцінка впливу на навколишнє середовище (ОВНС), у широкому змісті, цей процес передбачає оцінку можливих наслідків впливу різних видів діяльності на навколишнє середовище. Процедура ОВНС перетворюється на процес досягнення консенсусу, в якому учасниками є проектний бізнес (розробник), інвестор (якщо гроші надходять з банку), проектувальник, керівництво ділянки та місцеві мешканці. Мета полягає в тому, щоб забезпечити об'єктивну оцінку можливих впливів та досягти згоди між всіма зацікавленими сторонами.

Екологічний аудит – це систематична екологічна перевірка, що має проводитися регулярно та документуватися. Вона полягає в отриманні та оцінці об'єктивної інформації з метою визначення відповідності конкретних екологічних заходів, умов, систем управління чи інформації про них критеріям аудиту. Результати цього процесу передаються замовнику.

Екологічний аналіз життєвого циклу продукції спрямований на оцінку впливу на навколишнє середовище протягом всього періоду існування конкретної продукції. Він охоплює час від моменту створення продукції

(виробу) до його знищення, надаючи комплексний погляд на всі аспекти впливу на навколишнє середовище.

Міжнародні стандарти екологічного менеджменту й аудиту (ISO 14000) встановлені Міжнародною організацією зі стандартизації (ISO), регулюють порядок і зміст робіт і документів в сфері екологічного управління й аудиту. Система ISO 14000 фокусується не лише на кількісних параметрах, технічних характеристиках або технологічних рішеннях, але й на принципі постійного вдосконалення. Ці стандарти вимагають використання «найкращої доступної технології» та сприяють принципам сталого розвитку.

Україна приєдналася до Генеральної угоди з тарифів і торгівлі та стала членом Світової організації торгівлі. Крім того, країна впровадила стандарти ISO серії 14000, що стосуються екологічного менеджменту, на своїй території. Операційні стандарти природокористування (ДСТУ, 1997) були запроваджені з 1 січня 1998 р. Україна також прийняла власні ініціативи забезпечення сталого розвитку, включаючи «Порядок денний на 2021 р.» (Agenda-21), який був ухвалений у 1992 р. для реалізації рішень Конференції в Ріо.

Хоча регіональне управління має свою специфіку, це не означає відсутності загальних принципів. Один із таких загальних принципів – це перехід від окремих планів і програм місцевого самоврядування до єдиної системи, що забезпечує сталий соціально-економічний та екологічний розвиток. Підходи до природокористування стають не просто важливою частиною планування регіонального розвитку, але і визначаються процедурою «Місцевий проект» (LA-21), яка включає механізми та інструменти, що постійно удосконалюються на основі досвіду міст і муніципалітетів з усього світу.

До механізмів і засобів, які сприяють впливові на всі елементи системи діяльності підприємства в контексті екологічної відповідальності, відносяться:

процедури пошуку консенсусу та співпраці: розробка спільних рішень та співпраця між різними соціальними групами та мешканцями території для досягнення загальних екологічних цілей;

система створення цілей і завдань: визначення конкретних цілей і завдань, пов'язаних із забезпеченням сталого екологічного розвитку підприємства;

контрольно-оцінно-планові нормативи та системи показників: встановлення норм і показників для оцінки та контролю впливу діяльності підприємства на навколишнє середовище;

система навчальних і тренінгових програм: здійснення навчання та тренінгів для персоналу з питань екологічної свідомості та використання екологічно чистих технологій;

система мотиваційних інструментів: застосування мотиваційних засобів для стимулювання співробітників до виконання завдань, спрямованих на зменшення екологічного впливу.

Екологічний напрямок впливає на всі аспекти діяльності підприємства, зокрема, на виробництво та споживання. Перехід до екологічного шляху розвитку вирішує протиріччя між зростанням екологічних проблем та масштабами природокористування. Управління екологічною відповідальністю підприємства у сучасних умовах вимагає конструктивного вдосконалення та переходу до екологоорієнтованого управління як системою. Реалізація програм екологічного виробництва дозволяє підприємству отримувати конкурентні переваги через використання природних матеріалів, виконання принципів соціальної відповідальності щодо збереження довкілля та раціонального використання природних ресурсів.

Інтеграція екологічних ініціатив в діяльність підприємства, вдосконалення технологій безвідходного виробництва та рециклінгу відходів, зменшення залишку невикористаних запасів, впровадження організаційних і технологічних інновацій, а також формування екологічного мислення працівників підприємства є ключовими напрямками для поліпшення системи екологічного розвитку.

Детальніше про кожен з напрямів:

екологічні ініціативи: пріоритетність цього напрямку свідчить про

важливість активної підтримки екологічних ініціатив в сучасному бізнесі; реалізація екологічних проектів може стати додатковим конкурентним перевагою та позитивно впливати на стосунки з громадськістю;

технології безвідходного виробництва та рециклінг відходів: зменшення операційних витрат через раціональне використання ресурсів та вторинну переробку матеріалів; збільшення сталості виробничих процесів і сприяння екологічній ефективності;

зменшення залишку невикористаних запасів: ефективне управління запасами та додаткове виробництво та ремонт компонентів сприяє зменшенню відходів і збільшенню використання ресурсів;

організаційні і технологічні інновації: інтеграція нових методів та технологій, спрямованих на зменшення екологічного впливу підприємства;

формування екологічного мислення: залучення персоналу до усвідомленого ставлення до екологічних питань та сприяння впровадженню екологічних практик у робочому середовищі.

Отже, результати економічної ефективності екологічної відповідальності підприємства від реалізації запропонованих заходів подано у табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Визначення економічного ефекту від реалізації запропонованих заходів щодо ефективності екологічної відповідальності підприємства

Напрями та заходи	Роки		
	2024	2025	2026
Економічний			
Управління запасами, продаж товарів, що мають низький % використання	1207,5		
Соціальний			
Результат заходів з підвищення лояльності клієнтів та управління персоналом	15000	35000	10000
Екологічний			
Отримання додаткових доходів завдяки утилізації відходів	500	600	700
Разом	16707,5	35600	17000

Джерело: побудовано автором

Щодо інтегрального фінансово-економічного показника чистої поточної вартості (NPV), він є важливим інструментом для оцінки ефективності

екологічної відповідальності підприємства. Позитивне значення NPV свідчить про привабливість інвестиційного проекту та його потенційну дохідність протягом економічного життя інвестицій. Урахування дисконтної ставки та інфляції важливо для реалістичної оцінки ефективності проекту в умовах змінного економічного середовища.

Отже, у табличному вигляді 3.2 представлено результати економічного виграшу внаслідок удосконалення організаційно-економічних механізмів з точки зору екологічної відповідальності підприємства.

Таблиця 3.2

Узагальнення руху коштів підприємства для вдосконалення організаційно-економічних механізмів з позицій екологічної відповідальності

Період (роки), Т	2023	2024	2025	2026
Початкові витрати, ІС	17993			
економічний напрям	14035			
соціальний напрям	3958			
екологічний напрям	X			
Грошовий дохід		16707,5	35600	17000
Грошові витрати				
заходи з лояльності клієнтів		5450	5450	540
управління персоналом				
Грошовий потік, CF		11257,5	30150	16460
Ставка дисконтування, г		45%	45%	45%
Дисконтований грошовий потік		7763,8	14340,1	5399,2
NPV	9510,01			

Джерело: побудовано автором

Отже, висновок полягає в тому, що чиста поточна вартість рекомендацій з удосконалення організаційно-економічного механізму для забезпечення екологічної відповідальності підприємства становить 9510,01 тис. грн, що інтерпретується як $NPV > 0$, що свідчить про те, що проект є інвестиційно привабливим. Враховуючи дисконтований термін окупності, можна визначити, що період, протягом якого проект буде приносити прибуток, триватиме трохи більше 1 року. Конкретно, дисконтований термін окупності (DPP) дорівнює 8,6 місяцям, оскільки кількість витрат, які залишаються непокритими після першого року проекту, становить 10229,2 тис. грн, і це буде покрито за

8,6 місяців з урахуванням дисконту. Отже, повне покриття інвестицій відбудеться за 1 рік 8 місяців і 18 днів. Рекомендовано використовувати власні кошти підприємства для фінансування цього проекту.

Отже, з огляду на отримані результати було визначено, що вдосконалення організаційно-економічних механізмів з позицій екологічної відповідальності підприємства є прибутковим, що має важливе значення для забезпечення конкурентоспроможності на ринку виробництва даної продукції.

Хоча вищезазначені розрахунки не охоплюють всі аспекти проблеми, вони становлять основні кроки, необхідні для досягнення високого рівня екологічної відповідальності підприємства. Таким чином, впровадження міжнародних екологічних стандартів та використання екологічних технологій та сировини дозволить підприємству сформулювати екологічну стратегію, що забезпечить йому можливість конкурувати на ринку.

Активна участь нашої країни у справі збереження навколишнього середовища робить процес екологічної відповідальності підприємств невід'ємною частиною підготовки до вступу України в Європейський союз. Чим швидше підприємство екологізує свої процеси, тим легший буде процес адаптації до змін в сфері «зеленої економіки» і менш великим буде вплив на фінансовий стан підприємства.

3.2. Посилення екологічної відповідальності підприємства в аспекті створення та реалізації нової продукції

Екологічне підприємництво є формою підприємницької діяльності, яка активно використовує різноманітні методи зменшення та усунення негативного впливу на природне середовище, при цьому досягається впровадження екологічно чистого виробництва. Модель «чистого продукту» була розроблена спільно з Глобальною декларацією чистих продуктів Програми ООН з навколишнього середовища (UNEP).

Термін «чисте виробництво», визначений ЮНЕП, вказує на застосування інтегрованої стратегії, спрямованої на запобігання забрудненню природи, пов'язаному з виробничими процесами, продукцією та послугами. Ця стратегія спрямована на зменшення викидів шкідливих речовин, включаючи використання енергії та води, а також управління відходами, з метою зниження ризику для здоров'я людини та природного середовища.

Визначення екологічно чистих продуктів постійно розширюється і вдосконалюється, з урахуванням позитивних характеристик. До цих рис відносять: виробництво екологічно чистої продукції на місці; зменшення матеріальних і енергетичних витрат підприємств; вилучення токсичних речовин з виробничого процесу; обмеження обсягу викидів і відходів; зменшення негативного впливу на навколишнє середовище протягом усього життєвого циклу товару, від видобутку сировини до обробки відходів; дотримання екологічних стандартів у наданні послуг [9].

Основний технологічний принцип чистого виробництва полягає в систематичному зменшенні утворення відходів під час технологічних процесів та їх подальшій утилізації безпосередньо на місці, у межах самого технологічного процесу. Це означає, що чисте виробництво уникає необхідності обробки та зберігання відходів. Крім того, важливим аспектом є виробництво екологічно чистої продукції, де це можливо. Така продукція виготовляється з вторинної сировини, укрита шкідливими домішками, відрізняється низьким енергоспоживанням під час виробництва та використання, і не завдає забруднення навколишнього середовища.

Впровадження екологічно чистого продукту може значно зменшити ризик впливу на навколишнє середовище, уникнути критики з боку ЗМІ або споживачів, а також запобігти загрозі закриття підприємства через порушення все більш жорстких нормативів та законів у сфері охорони навколишнього середовища.

Створення та впровадження екологічно чистого продукту може виявитися важливою конкурентною перевагою для підприємства. Інноваційна активність

у напрямку розробки та виготовлення нової, екологічно чистої продукції може стати ключовим фактором успіху. Інновації, впроваджені на підприємстві, не лише розширюють асортимент продукції, але і надають додаткові інструменти для поліпшення стратегії збуту, підвищення рівня екологічної відповідальності. Це в свою чергу сприяє збільшенню конкурентних переваг підприємства у майбутньому.

Інноваційний процес на підприємстві є циклічним та розвивається у просторі та часі. Основні етапи цього процесу включають технічний, технологічний, науковий та експлуатаційний етапи. Підприємство розглядає два інвестиційні проекти на рівних умовах, що дозволяє: оновити асортимент продукції; розширити та оновити виробничі потужності для якісного використання; залучити інвестиційні ресурси для успішної реалізації інноваційного проекту.

Вважаємо, що інвестиційні проекти в основний капітал повинні включати екологічну компоненту, яка надасть можливість досягти нових конкурентних переваг для досліджуваного підприємства. Наприклад, перший проект (проект А) передбачає технологічне оновлення через впровадження нової лінії виробництва для створення продукції «Еко-енергетичні кекси».

Технологічна лінія, яка постачається в готовому вигляді, включає кілька секцій, а обсяг виробництва готової продукції складає 100 кг за зміну. Вибір постачальників обладнання для виробництва «Еко-енергетичних кексів» може бути виконаний з декількох варіантів, як показано в табл. 3.3.

Отже, рекомендується реалізувати проект технологічної лінії компанії UTFKiev (Україна) з виробництва нового продукту "Еко-енергетичні кекси". Вкладення в цю виробничу лінію виявляється економічно вигідним та обґрунтованим, оскільки витрати на цей проект мінімізуються і становлять 1123,9 тис. грн, що є менше, ніж аналогічні технологічні лінії інших виробників, таких як ItalForni (Італія), Diget (Великобританія), Укртехнофудз (Україна), Pol Mar (Польща).

Таблиця 3.3

Кошторис витрат та основні постачальники обладнання – технологічної лінії по виробництву нової продукції «Еко-енергетичні кекси»

Обладнання	Підприємства виробники обладнання				
	<i>ItalForni</i> (Італія)	<i>Diget</i> (Велико-британія)	Укртехно фудз (Україна)	<i>UTF Kiev</i> (Україна)	Pol Mar (Польща)
Дозатор WMX	22,5	117,4	22,4	13,2	17,9
Машина для змішування	315,4	401,4	225,7	219,3	299,5
Секція повороту та з'єднання	103,2	135,4	82,1	74,5	89,2
Обладнання для дозування, декорації і розпилення	89,7	117,5	67,1	66,9	71,2
Технологічна лінія виробництва кексів	801,4	1211,9	522,3	452,2	733,9
Обладнання для глазурування і декорації кондитерських виробів з охолоджуючим тунелем	172,5	226,7	152,5	112,7	154,2
Пакувальна лінія	288,5	404,4	234,4	185,1	245,3
Всього витрат, тис.грн.	1793,2	2614,7	1306,5	1123,9	1611,2

Джерело: побудовано автором

Введення цього обладнання планується призвести до збільшення обсягу виробництва продукції на 10% у перший рік та на 15% в подальшому. При цьому витрати на виробництво мають зменшитися завдяки впровадженню екологічних технологій на підприємстві. Це також повинно призвести до покращення якості продукції загалом.

Проект Б передбачає ремонт та часткове оновлення діючих основних засобів на підприємстві, що призведе до підвищення обсягів виробництва продукції на 20-25% та оновлення основних засобів на 5-7% від діючих обсягів технологій. Планові витрати на цей проект становлять 1106,7 тис. грн і включають частковий ремонт.

Внаслідок впровадження технологічного оновлення через технологічну лінію для виробництва нового продукту «Еко-енергетичні кекси», підприємство отримає ряд конкурентних переваг. Обсяги виробництва та реалізації продукції збільшаться на 5% (план на 2024 р.) та на 10% (план на 2025 р.). Собівартість виробництва зменшиться на 4% щорічно, що призведе до зниження ціни на продукцію. Основний капітал підприємства оновиться на суму 1123,9 тис. грн

завдяки введенню технологічної лінії для виробництва кексів. Введення екологічної продукції підвищить конкурентоспроможність підприємства на внутрішньому ринку. Очікується збільшення надходження грошових коштів на підприємство, включаючи залучення кредитів та інвестицій. Рентабельність фінансово-господарської діяльності також зросте завдяки очікуваній прибутковості проекту.

З іншого боку, реалізація проекту Б надасть можливість підприємству оновити застарілий виробничий потенціал та збільшити обсяги основного капіталу. Це також призведе до зростання обсягів діючого виробництва продукції (планові показники на 2024 р. – 5%, 2025 р. – 7%) та збільшення обсягів реалізації та доходності функціонування підприємства.

У цілому, порівнюючи обидва проекти, слід відзначити, що з економічної точки зору більш вигідний є проект А, який має екологічну складову та сприятиме зростанню обсягів реалізації та прибутковості. З іншого боку, проект Б є більш вигідним для оновлення застарілого обладнання та впровадження нової концепції використання основного капіталу на підприємстві.

Для підвищення конкурентних переваг підприємства важливо впровадити нову екологічно чисту продукцію, що дозволить диверсифікувати асортимент, ввести на ринок новий високоякісний еко-продукт та забезпечити конкурентні переваги в найближчій перспективі. Для розрахунку ефективності запропонованих заходів використаємо Microsoft Excel, його вбудовані функції із застосуванням Сценаріїв електронних таблиць Microsoft Excel. Розраховані основні показники проекту по виробництву нової еко-продукції «Еко-енергетичні кекси» представлено в табл. 3.4 та 3.5.

Протягом чотирьох років, завдяки впровадженню проекту, підприємство отримає дисконтовані грошові потоки у наступних сумах: 361,04 тис. грн за перший рік, 322,57 тис. грн за другий рік, 346,97 тис. грн за третій рік і 287,48 тис. грн за четвертий рік. Загальна сума грошових потоків, яку очікується підприємством внаслідок реалізації проекту, становитиме

1318,06 тис. грн. Ця сума перевищує вкладені в проект інвестиції, що свідчить про окупність проекту.

Таблиця 3.4

**Планові показники реалізації проекту по виробництву нової еко-продукції
«Еко-енергетичні кекси»**

Показники	Базовий рік	1 рік	2 рік	3 рік	4 рік
Інвестиції на закупівлю основних засобів, тис.грн	1123,9	-	-	-	-
Грошові надходження від реалізації проекту, тис.грн	-	598	620	731	716
Операційні витрати, тис.грн	-	182,8	193,4	203,3	213,2
Чисті грошові потоки від реалізації проекту, тис.грн	-	415,2	426,6	527,7	502,8
Ставка дисконту, %		15%			
Дисконтовані грошові потоки реалізації проекту, тис.грн	-	361,04	322,57	346,97	287,48

Джерело: розраховано автором

Основні показники проекту представлені в табл. 3.5. За даними таблиці, проект є економічно вигідним. Чистий приведений дохід за проектом складає 194,16 тис. грн, індекс доходності проекту – 1,17 пункти, а період окупності проекту становить 3,2 роки. Узагальнено, реалізація проекту по виробництву нової еко-продукції «Еко-енергетичні кекси» сприятиме збільшенню прибутковості фінансово-господарської діяльності підприємства на суму 1318,06 тис. грн.

Таблиця 3.5

Визначення ефективності реалізації проекту по виробництву нової еко-продукції «Еко-енергетичні кекси»

Показник	Розрахунок	Значення
Чистий приведений дохід, тис. грн.	$1318,06 - 1123,9 =$	194,16
Індекс доходності	$1318,06 / 1123,9 =$	1,17
Внутрішня норма доходності	$0,15 + \frac{322,57 * (0,2 - 0,15)}{322,57 - 361,04} =$	-0,557
Термін окупності, років	$3 + \frac{1318,06 - 1123,9}{1123,9} =$	3,2

Джерело: розраховано автором

Подивимося на основні дії та визначимо, як вони впливатимуть на

покращення конкурентоспроможності підприємства на місцевому ринку в табличному вигляді (табл. 3.6).

Таблиця 3.6

План заходів підвищення фінансових результатів та конкурентних позицій підприємства на ринку

Назва та зміст заходу	Відповідальний за реалізацію заходу	Термін виконання	Витрати (інвестиції) тис.грн	Економічний ефект заходів
Реалізації інвестиційного проекту запуску технологічної лінії виробництва «Еко-енергетичні кекси»	Керівник, директор відділу виробництва	4 роки	1123,9	5 % зростання обсягів виробництва та реалізації, за перший рік; 10 % за другий рік; зниження собівартості на 4 % в рік протягом усього періоду; покращення якості

Джерело: розраховано автором

Отже, впровадження запропонованих заходів буде мати вплив на фінансові та екологічні показники підприємства, що, в свою чергу, відобразиться на його конкурентних позиціях на ринку.

Висновки до розділу 3

Надавши рекомендації щодо шляхів посилення екологічної відповідальності підприємства, доцільно відзначити:

1. З метою зміцнення екологічної відповідальності підприємства, було визначено конкретні заходи, спрямовані на вирішення взаємопов'язаних соціально-економічних завдань. Ці заходи ґрунтуються на концепції екологізації та сприятимуть стійкості економічної, соціальної та екологічної системи підприємства. Реалізація цих заходів сприятиме підвищенню репутації підприємства як екологічно відповідального, що сприяє його конкурентоспроможності на ринку.

2. Економічне обґрунтування впровадження рекомендацій щодо

посилення екологічної відповідальності підприємства включає визначення чистого приведенного доходу (NPV). Отримано NPV у розмірі 9510,01 тис. грн., термін окупності проекту – 1 рік 8 місяців та 18 днів. Це свідчить про привабливість інвестиційного проекту та його доцільність. Реалізація заходів призведе до підвищення лояльності клієнтів, ефективнішої праці та збільшення прибутку, що є важливим для конкурентоспроможності.

3. Проект виробництва нової еко-продукції «Еко-енергетичні кекси» передбачає отримання реальних грошових потоків у сумі 1318,06 тис. грн. З урахуванням вкладених інвестицій у розмірі 1123,9 тис. грн., проект можна вважати окупним. Впровадження нової екологічної продукції дозволить розширити асортимент, випустити на ринок високоякісну еко-продукцію та забезпечити конкурентні переваги.

ВИСНОВКИ

На основі проведених досліджень теоретичних аспектів та розроблення практичних рекомендацій щодо екологічної відповідальності бізнесу в умовах сучасності, а також у напрямів її удосконалення зроблено наступні висновки:

1. При розгляді сутності та значення екологічної відповідальності для підприємств в Україні було виявлено, що статистика погіршення екологічної ситуації в країні за останні роки свідчить про одну з серйозних проблем. Відзначено, що стрибки в рейтингу екологізації інших країн підкреслюють проблему відсутності сталості в екологічній ситуації України. Проаналізовано ряд проблем, які сповільнюють зміни в підходах до охорони навколишнього середовища у сфері підприємництва в Україні.

2. Під час огляду нормативно-законодавчого регулювання в сфері екологічної відповідальності для бізнесу в Україні встановлено, що формується економічний механізм природокористування м'якого типу. Детально розглянута роль уряду у визначенні правил та стандартів у сфері охорони навколишнього середовища.

3. Надавши організаційно-економічну характеристику підприємства, зроблено висновок, що система управління підприємства відповідає його потребам, але для покращення управління слід забезпечити вищий рівень стимулювання персоналу, підвищити стабільність кадрів. Позитивна динаміка прибуткової діяльності свідчить про ефективність роботи підприємства та його фінансову стійкість.

4. Після проведення всебічної оцінки екологічної відповідальності підприємства можна визначити, що для формування екологічної безпеки на підприємстві критично важливим є його розвиток за допомогою оновлення техніко-технологічної бази виробництва. Це включає в себе впровадження ресурсозберігаючих та екологічно безпечних технологій, а також використання сучасного виробничого обладнання та установок.

5. З метою підвищення рівня екологічної відповідальності підприємства в сучасних умовах було розроблено конкретний пакет заходів, спрямованих на вирішення взаємопов'язаних соціально-економічних завдань. Ці заходи розглядалися з позицій концепції екологізації і дозволять досягти стійкості у економічній, соціальній та екологічній сферах. Це, в свою чергу, надасть підприємству можливість повноцінно конкурувати на ринку за рахунок покращення своєї репутації як екологічно відповідального підприємства.

6. Проведення економічного обґрунтування впровадження рекомендацій для підвищення екологічної відповідальності підприємства, шляхом визначення показника чистої поточної вартості (NPV), дало позитивні результати. Знайдений показник NPV склав 9510,01 тис. грн., а термін окупності проекту становив 1 рік 8 місяців та 18 днів. Це свідчить про привабливість інвестиційного проекту та передбачає отримання прибутку інвесторами. Реалізація запропонованих заходів гарантує високу ефективність, включаючи підвищення лояльності клієнтів, збільшення продуктивності праці та рівень прибутку підприємства. Це є важливим для забезпечення конкурентоспроможності на ринку даної продукції.

7. Під час економічного обґрунтування посилення екологічної відповідальності підприємства у створенні та реалізації нової продукції, було підтверджено, що завдяки впровадженню проекту нової еко-продукції "Еко-енергетичні кекси" підприємство очікує реальні грошові потоки у розмірі 1318,06 тис. грн. Ця сума перевищує обсяг вкладених інвестицій у проект (1123,9 тис. грн.), що підтверджує його окупність. Таким чином, впровадження нової екологічної продукції дозволить підприємству розширити асортимент продукції, впровадити на ринок новий високоякісний продукт та забезпечити конкурентні переваги в найближчій перспективі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Верховна рада України. Офіційний вебпортал парламенту України. Нормативно-правова база з екологізації. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main?find=2&dat=00000000&user=a&text=%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F&textl=1&bool=and&org=0&typ=0&yer=0000&mon=00&day=00&dat_from=&dat_to=&datl=0&numl=2&num=&minjustl=2&minjust= (дата звернення: 10.10.2023).
2. Господарський кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. 208 с.
3. ДСТУ ISO 14001:2006. Системи екологічного керування. Вимоги та настанови щодо застосування. Чинний від 2006-06-21. Київ, 2006. 43 с.
4. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» № 1264-XII від 25.06.1991. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (дата звернення: 10.10.2023).
5. Устав Всесвітньої організації здоров'я. URL: <https://www.who.int/ru/about/governance/constitution> (дата звернення 21.10.2023 р.).
6. Азріліян А.М. Скорочений економічний словник. Київ: Інститут нової економіки, 2008. 1088 с.
7. Аніскін Ю.П. Управління корпоративними змінами по критерію стійкості: монографія. Київ: Омега-Л, 2009. 404 с.
8. Ареф'єва О.В. Економічна стійкість підприємства: сутність, складові та заходи її забезпечення. *Актуальні проблеми економіки*. 2008. № 8(86). С. 83–90.
9. Барков Д.І. Міжнародні екологічні стандарти якості продукції ISO 14000 та перспективи їх впровадження в Україні. URL: http://www.erudition.ru/referat/printref/id._1.html (дата звернення: 18.10.2023).

10. Білявський Г.О., Падун М.М., Фурдуй Р.С. Основи загальної екології. Київ: Либідь. 1995. 368 с.
11. Васюкова Г.Т. Екологія: підручник. Київ: Кондор, 2009. 524 с.
12. Гандзюра В.П., Гандзюра Л.О. Екобезпека в Національній системі стійкості. *Стратегія розвитку держави в умовах новітніх викликів міжнародному порядку: політичний, правовий, економічний, гуманітарний, екологічний виміри*: Збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції. Тернопіль: Видавництво ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2020. С. 132–142.
13. Гайченка В.А. Екологічний менеджмент. *Збірник наукових праць МАУП*. 2006. С. 168–169.
14. Голіков А.П., Дейнека О.Г. Регіональна економіка та природокористування: навчальний підручник. URL: https://www.researchgate.net/publication/277030341_Regionalna_ekonomika_ta_prirodokoristuvanna (дата звернення 25.10.2023).
15. Грішнова О.А., Думанська В.П. Екологічний вектор соціальної відповідальності. *Економіка та управління*. 2015. №3. С. 32–41.
16. Гродзинський Д.М. Екологія. Енциклопедія Сучасної України: енциклопедія. URL: <https://esu.com.ua/article-18695> (дата перегляду: 01.10.2023).
17. Гулик Т.В., Гулик В.А., Сандул О.В. Планування та розробка системи екологічного менеджменту на підприємстві. *Науковий вісник ОНУ імені І.І. Мечнікова*. Серія «Економіка». 2019. Вип. 4(77), С.104–111.
18. Державний комітет статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 09.10.2023).
19. Довбня С.Б., Гулик Т.В. Реструктуризація і санація підприємств (частина 2) Санація підприємств: навчальний посібник. Дніпропетровськ: НМетАУ, 2019. 56 с.
20. Екологічна відповідальність: досвід ЄС та можливості для України. Аналітичний документ. Ресурсно-аналітичний центр «Суспільство і довкілля». 2018, 42 с.
21. Екологічна катастрофа через війну в Україні.

URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/ekolohichna-katastrofa-cherez-viyun-rosiyi/31921705.html> (дата звернення: 21.10.2023).

22. Екологічні проблеми людства. URL: <http://www.br.com.ua> (дата звернення: 12.10.2023).

23. Зима О.Г., Небилиця О.А., Архипова Д.Є. Екологічний менеджмент як фактор еколого-економічної стійкості та розвитку промислового підприємства в системі охорони праці. *Вісник КНУТД*. № 4, URL: <https://doi.org/10.30857/2413-0117.2018.4.7> (дата звернення 10.10 2023).

24. Кошевець В.В. Екологічна відповідальність бізнесу: переваги та обмеження. Наукове товариство Івана Кушніра. 2012. URL: <http://nauka.kushnir.mk.ua> (дата звернення: 10.10.2023).

25. Левицька Є.Г. Менеджмент та маркетинг в бізнесі XXI ст. Екологічні аспекти соціальної відповідальності бізнесу. *Вчені записки*. URL: <http://www.nbu.gov.ua> (дата звернення: 12.10.2023).

26. Ліпич, Л.Г., Глубицька Т.В. Впровадження екологічного менеджменту на підприємствах хімічного комплексу. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2019. № 69. С. 59–64.

27. Мартиненко В.О., Машкаров Ю.Г. Екологічний менеджмент як нова парадигма муніципального управління. *Теорія та практика державного управління*. 2019. № 2. С. 116–120.

28. Міжнародний стандарт з Корпоративної соціальної відповідальності. Керівництво з соціальної відповідальності: ISO 26000: 2010. URL: <https://www.iso.org/iso/iso26000> (дата звернення: 10.10.2023).

29. Норіцина Н.І. Екологічна безпека діяльності як індикатор соціальної відповідальності підприємства. *Економіка підприємства: теорія та практика*. Збірник матеріалів IV Міжнар. наук.-практ. конф. (12 жовтня 2012 р.). Київ: КНЕУ, 2012. С. 309–311 URL: <http://ir.kneu.edu.ua:8080/handle/2010/9127> (дата звернення: 09.10.2023).

30. Основні результати опитування «Сприяння поліпшенню екологічних показників малих і середніх підприємств». *Research & Branding*

Group. 2015. 49 с.

31. Політика підтримки МСБ: доступ до фінансово-кредитних ресурсів. Київ: Європейський інформаційно-дослідний центр. 2015. 30 с.

32. Офіційний сайт ТОВ «Домінік Ко» URL: <https://dominik.ua/> (дата звернення: 29.10.2023).

33. Офіційний сайт ТОВ «Домінік Ко» URL: https://dominik.ua/wp-content/uploads/2022/05/richna_finansova_zvitnist_za_2021_year.pdf (дата звернення: 29.10.2023).

34. Резнікова О.О. Забезпечення національної безпеки і національної стійкості: спільні й відмінні риси. *Вісник Львівського університету*. Серія: філософсько-політологічні студії. 2018. Вип. 19. С. 170–175.

35. Резнікова О.О. Щодо концепції забезпечення національної стійкості в Україні. *Аналітична записка*. Серія ««Національна безпека»». 2020. № 8. С. 1–5.

36. Резнікова О.О., Войтовський К.Є. Імплементация принципів стійкості у системі забезпечення національної безпеки Нової Зеландії. *Аналітична записка*. Серія «Національна безпека», 2020. № 8. С. 5–8.

37. Рейтинг країн за екологічним станом. URL: <https://nonews.co/directory/lists/countries/ecology> (дата звернення: 17.10.2023).

38. Розвиток малого і середнього підприємництва в Україні: проблеми, потреби, перспективи. Київ: Центр громадської експертизи. 2015. 44 с.

39. Савченко О.Ф. Еколого-економічна безпека стану навколишнього середовища в Україні. *Економіка та держава*. 2014. № 7. С. 14–18.

40. Сагайдак Ю.А. Екологічний менеджмент: нові можливості діяльності українських підприємств. *Економіка. Управління. Інновації*. Випуск № 2 (14). 2015. С. 134–143.

41. Смоленніков Д.О. Роль екологічної відповідальності бізнесу на шляху сталого розвитку. *Вісник Сумського державного університету*. Серія «Економіка». 2013. № 4. С. 35–39.

42. Стан сфери поводження з побутовими відходами в Україні. URL: <https://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/zhkh/terretory/stan-sfery-povodzhennya-z-pobutovymy-vidhodamy-v-ukrayini-za-2021-rik/> (дата звернення: 15.10.2023).

43. Статистичний збірник «Довкілля України». 2018. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/11/zb_du2017.pdf (дата звернення 10.10 2023).

44. Стратегія підтримки зеленого бізнесу для об'єднань приватного бізнесу України з акцентом на металургійній та гірничодобувній промисловості. URL: www.confueu.org/assets/files/propositions/Ukraine_Strategy_14.03.11_UKR.doc (дата звернення: 19.10.2023).

45. Таран-Лала О.М., Решетник І.В. Екологізація підприємництва в Україні: реалії та перспективи. *Агросвіт*. 2022. № 23. С. 54–59.

46. Таран-Лала О., Науменко О., Присяжнюк А. Основні поняття та принципи екологічної відповідальності підприємств малого та середнього бізнесу. *Ефективна економіка*. 2023. № 12. С. 136–139.

47. Таран-Лала О., Науменко О., Присяжнюк А. Роль agile-менеджмент у досягненні екологічної відповідальності в підприємницькій діяльності. *Стратегічний менеджмент агропродовольчої сфери в умовах глобалізації економіки: безпека, інновації, лідерство: матеріали І міжнародної науково-практичної конференції* (м. Полтава, 28 вересня 2023 р.) Полтава: ПДАУ, 2023. С. 149–152.

48. Шаповал В.М. Соціальна відповідальність бізнесу в структурі управління економікою: монографія. Донецьк: Державний ВНЗ «Національний гірничий університет», 2011. 357 с.

49. Cambridge dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/environmental-management-system?q=Environmental+management> (дата звернення 10.10.2023).

50. Chip L., Kantsedal N., Kopishynska O., Utkin Y., Taran-Lala O.

Features and Prospects of Industry 4.0 in the Agrarian Sector of Ukraine in Wartime: Economic and Accounting Aspects. *Eng. Proc.* 2023, 40, 20. <https://doi.org/10.3390/engproc2023040020>

51. Corporate environmental responsibility / edited by Neil Gunningham. Farnham: Ashgate, 2009. 587 p.

52. DesJardins J. Corporate Environmental Responsibility. *Journal of Business Ethics*. 1998. Vol. 17. №8. P.825–838.

53. Halkiv L., Taran-Lala O., Klymenchukova N. Innovation strategies for the management of labor potential in the systems of business processes in enterprises of the agro-food sector. *Security management of the XXI century: national and geopolitical aspects*. Issue 4: collective monograph / in edition D. Diachkov. Prague. Nemoros s.r.o. 2022. Czech Republic. P. 253–259. <https://doi.org/10.3390/engproc2023040021>

54. Holtbrugge Dirk How international is corporate environmental responsibility? A literature review / Dirk Holtbrugge, Corinna Dogl. *Journal of international management*. 2012. Vol 18. P. 180-195.

55. Masoomi L., Taran-Lala O., Smith C.V.L., Trollman H. Leveraging Industry 4.0 for Supply Chain Collaboration: Creating Competitive Advantage for Small Farms in the United Kingdom and Ukraine. *Eng. Proc.* 2023, 40, 21.

56. Narayanan K., Kumaragurudasan P., Dr. Devamaindhan B. Impacting environmental management on CSR policy of the corporate management. *Restaurant Business*. 2019. 353 p.

57. Our Common Future: Report of the World Commission on Environment and Development. URL: <http://www.un-documents.net/ocf-02.htm#I> (дата звернення: 19.10.2023).

58. Taran-Lala O., Oliinyk A., Lopushynska O. Evaluation of efficiency of resource-saving development management of agricultural enterprises in the context of environmental security of the country. *Security of the XXI century: national and geopolitical aspects*. Issue 3: collective monograph / in edition I. Markina. Nemoros s.r.o., 2021. P. 10–17.

ДОДАТКИ